

DEN EUROPÆISKE UNION

Regionsudvalget

Vurdering af livskvalitet i EU's regioner og byer

Endelig Rapport

Vurdering af livskvalitet i EU's regioner og byer.
Teoretisk begrebsdannelse, traditionelle og nye indikatorer

RU-UNDERSØGELSER E - 3/99
Bruxelles, maj 1999

CdR 197/99

Ekspertgruppe:

Max Craglia

Inst. for By- og Regionalplanlægning, Sheffield Universitet

Lila Leontidou

Inst. for Geografi, Det Agæiske Universitet

Giampaolo Nuvolati

Istituto Superiore di Sociologia, Milanos Universitet

Jürgen Schweikart

Universitet for Anvendte Videnskaber, Berlin

Yderligere oplysninger om EU fås på Internet via Europa-serveren (<http://europa.eu.int>)

Bibliografiske data findes bagest i denne publikation

Luxembourg: Kontoret for De Europæiske Fællesskabers Officielle Publikationer, 1999

ISBN 92-828-7907-7

© De Europæiske Fællesskaber, 1999

Eftertryk tilladt med kildeangivelse

Printed in Belgium

TRYKT PÅ IKKE-KLORBLEGET PAPIR

CdR 197/99

.../...

FORORD

At forbedre livskvaliteten har siden begyndelsen af de europæiske enhedsbestræbelser været et vigtigt mål for Den Europæiske Union. Økonomiske og sociale fremskridt skal til stadighed sikre en varig forbedring af de europæiske borgeres leveforhold.

I de sidste årtier er kravet om livskvalitet, især i byerne, rykket stærkere i forgrunden og er blevet et centralt punkt i lokal politik. Undersøgelser af menneskers livskvalitet er en vigtig hjælp for lokale og regionale beslutningstagere. I den sammenhæng får udviklingen af moderne modeller til vurdering af livskvalitet, hvor der tages højde for ændringer i samfund, økonomi og de teknologiske fremskridt, en central betydning.

Europa-Kommissionen har med gennemførelsen af omfattende byanalyser (Urban Audit) i 58 europæiske byer og med det Europæiske Byforum i november 1998 i Wien lagt op til en dynamisk bypolitik på EU-plan. Regionsudvalget hilser denne politik velkommen og vil følge den nøje.

Formålet med den foreliggende studie er at undersøge, hvorledes livskvalitetsbegrebet har udviklet sig i takt med ændringerne i det moderne samfund, og at udvikle nye innovative indikatorer til måling af livskvalitet. Den supplerer dermed de øvrige EU-institutioners bestræbelser på at øge opmærksomheden omkring udviklingen i livskvaliteten i EU's regioner og byer.

Prof. Dr. Manfred Dammeyer
Formand for
Regionsudvalget

INDLEDNING

Jeg vil gerne starte denne indledning til rapporten om *Vurdering af livskvalitet i EU's regioner og byer* med at takke mine kolleger fra Regionsudvalgets arbejdsgruppe for deres uvurderlige viden, der har styret os gennem behandlingen af dette særdeles vanskelige emne.

Livskvalitet er de seneste år kommet til at stå øverst på den politiske dagsorden. Politikere på lokalt, regionalt og nationalt plan har arbejdet aktivt for at fremme en politik, der sigter mod en bedre livskvalitet for borgerne.

Storbyer og hovedstadsområder udgør EU's mest fremtrædende centre for velstand og jobskabelse. Vi lokalpolitikere står over for den udfordring at skabe et socialt vidtfavnende, konkurrencedygtigt samfund, der respekterer og beskytter miljøet, og som kan klare den accelererende udvikling i det globale samfund - kort sagt at skabe et bæredygtigt bymiljø. I diskussioner om bæredygtig byudvikling bør der tages udgang i livskvalitet.

Dagsordenen for bæredygtig udvikling kræver imidlertid integrerede politikker og aktioner, hvilket Kommissionen også anerkender i sin byhandlingsplan "*Bæredygtig byudvikling i Den Europæiske Union: Rammer for handling*" fra november 1998. For at kunne vurdere, om vi realiserer vore målsætninger, og afgøre, om vor politik lykkes, især hvad angår livskvalitet, har vi behov for nogle indikatorer, der kan overvåges.

Livskvalitet har imidlertid forskellig betydning for forskellige personer, og begrebet har mange aspekter. Denne rapport sigter mod at vurdere værdien af alternative indikatorer, og den rejser det spørgsmål, om de er velegnede, når man skal vurdere livskvalitet. Rapporten har forsøgt at opstille en række af mulige indikatorer, der har særlig relevans i dagens højteknologiske samfund.

Som sådan udgør rapporten et frisk syn på et gammelt problem, og jeg betragter den som et vigtigt bidrag til den igangværende debat inden for EU.

Sally Powell
Regionsudvalget
Næstformand for Underudvalg 4

Indhold

Resumé	11
Indledning: Projektets mål og struktur	13
1. Teoretiske spørgsmål	14
1.1. Litteratur om livskvalitet.....	14
1.2. De nye grænser.....	15
1.2.1. Postmodernisme og den kulturelle ændring i analysen af levevilkårene i byerne.....	15
1.2.2. Livskvalitet og informations- og kommunikationsteknologier.....	19
1.2.3. Nye perspektiver i livskvalitetsanalyser.....	22
2. Metodologiske spørgsmål	25
2.1. Baggrund.....	25
2.1.1. Indledning.....	25
2.1.2. Definition af byer.....	26
2.1.3. Data om byer.....	28
2.2. Mod en individualisering af indikatorer.....	29
2.2.1. Generel socioøkonomisk udvikling.....	30
2.2.2. Adgang til tjenesteydelser.....	31
2.2.3. Interne uligheder.....	33
2.2.4. Tiltrækningskraft.....	34
2.2.5. Teknologi- og innovationspotentiale.....	36
3. Dataanalyse	38
3.1. Valg af indikatorer.....	38
3.2. Kriterier for udvælgelse af casestudies.....	39
3.3. Opbygning af indikatorer.....	42
3.3.1. Generel socioøkonomisk udvikling.....	42
3.3.2. Udbud af tjenesteydelser.....	46
3.3.3. Interne uligheder.....	48
3.3.4. Tiltrækning.....	54
3.3.5. Teknologi- og innovationspotentiale.....	56
3.4. Retningslinjer for fremtidige indsamlinger af statistiske data.....	57
3.4.1. Bybefolkninger.....	57
3.4.2. Tid.....	58
3.4.3. Teknologi.....	59
3.4.4. Retningslinjer for fremtidig forskning.....	59
4. Konklusioner	61
Referencer	63

Resumé

På Barcelona-konferencen blev det konstateret, at byområderne i EU står over for stadig mere komplekse udfordringer, og at der derfor er et behov for at etablere et system med lokale og regionale indikatorer for livskvalitet til orientering for de politiske planlæggere. Regionsudvalget besluttede at yde et supplerende bidrag til Kommissionens arbejde ved at bestille en mindre undersøgelse. Målsætningerne med undersøgelsen er følgende:

- 1. at fastslå den seneste udvikling af begrebet livskvalitet i overensstemmelse med forandringerne i det moderne samfund,*
- 2. at foreslå analytiske parametre til at undersøge livskvaliteten,*
- 3. at undersøge de foreliggende data for disse parametre,*
- 4. at nå frem til nye indikatorer, der kan bruges til en grundigere undersøgelse af disse parametre,*
- 5. at vurdere, hvor man mangler data for at kunne finde frem til mere avancerede indikatorer.*

Denne rapport gør rede for de traditionelle målesystemer for livskvalitet og deres teoretiske grundlag. Derved udpeges tre hovedemner, der skal tages hensyn til: i) nye udfordringer i bysystemerne, som skabes af overordnede økonomiske kræfter, nye produktions- og forbrugsmønstre og forbedret transport, ii) fremkomsten af postmodernisme som en stærk teoretisk ramme for en analyse af bysamfund, og iii) muligheder og trusler skabt af fremkomsten af informationssamfundet.

På denne baggrund bør der her ved århundredskiftet foretages en revision af definitionen på og den praktiske anvendelse af begrebet "livskvalitet", og der bør lægges større vægt på det komplekse samspil mellem de økonomiske, sociale og teknologidrevne kræfter i byområder og på deres indvirkning på forskellige samfundsgrupper. Vægten bør lægges på en evaluering af sammenkoblingen af på den ene side kollektive tjenesteydelser og muligheder og på den anden side individuelle evner, hvad angår kompetence, information, deltagelse, integration og valgfrihed, i stedet for på en analyse af materielle og ikke-materielle menneskelige behov. Rapporten fokuserer især på socioøkonomiske og teknologiske indikatorer, men anerkender samtidig, at miljøspørgsmål også spiller en vigtig rolle for livskvaliteten.

Rapporten anerkender, at der er visse begrænsninger, når man skal sammenligne tværnationale data, og der opstilles derfor nogle pragmatiske indikatorer i et forsøg på at afdække de komplekse sammenhænge og afprøve dem på nogle få udvalgte byer; der fremsættes endvidere nogle henstillinger med henblik på det fremtidige arbejde. Især er der brug for flere sammenkædninger mellem subjektive og objektive indikatorer for at undersøge vekselvirkningen mellem den individuelle praksis og de kollektive ressourcer, hvormed det moderne samfund kan forbedre levevilkårene.

Indledning: Projektets målsætning og struktur

Erkendelsen af, at der er behov for en samordnet EU-tilgang til de problemer, byområderne står over for, er voksende. Mere end 80% af befolkningen i EU bor i byer (se KOM, 1997a). På den ene side er byområder af stor betydning for produktion, innovation og beskæftigelse, på den anden side danner de grobund for socialt forfald og social udstødelse. Der er således behov for en klar politik for at nå EU's overordnede mål, dvs. en harmonisk og afbalanceret økonomisk udvikling, en bæredygtig og ikke-inflationær vækst, en høj grad af konvergens med hensyn til de økonomiske resultater, et højt beskæftigelses- og socialbeskyttelsesniveau, højnelse af livskvaliteten, økonomisk og social samhørighed samt solidaritet mellem medlemsstaterne.

Kommende udvidelser af EU og en ny fastlæggelse af, hvilke områder der har brug for hjælp, vil formodentligt stille byområderne over for nye udfordringer. På Barcelona-konferencen drøftede man derfor behovet for et system med lokale og regionale indikatorer for livskvalitet for at støtte den politiske proces, og Regionsudvalget besluttede at yde et supplerende bidrag til Kommissionens arbejde ved at gennemføre en mindre undersøgelse.

Formålet med denne undersøgelse er:

1. at fastslå den seneste udvikling af begrebet livskvalitet i overensstemmelse med forandringerne i det moderne samfund,
2. at foreslå analytiske parametre til at undersøge livskvaliteten,
3. at undersøge de tilgængelige data for disse parametre,
4. at nå frem til nye indikatorer, der kan bruges til en grundigere undersøgelse af disse parametre,
5. at vurdere, hvor man mangler data for at kunne finde frem til *mere avancerede* indikatorer.

Rapporten er opdelt i fire dele. Første del fokuserer på definitionen på og udredningen af begrebet livskvalitet. Den omfatter både en gennemgang af litteraturen og de traditionelle fremgangsmåder, der anvendes til at definere og måle livskvalitet, og en drøftelse af de nye udfordringer, som skabes af paradigmeskift og teknologiske ændringer.

På baggrund af disse overvejelser påpeges det i denne del, at det er nødvendigt at overveje følgende fem analytiske dimensioner, hvis man vil undersøge livskvalitet ud fra et bredere perspektiv:

1. byfællesskabets generelle socioøkonomiske udvikling
2. adgangen til tjenesteydelser i byen
3. interne uligheder mellem indbyggere
4. tiltrækningskraft, konkurrenceevne og eventuel konflikt mellem pendlere og indbyggere
5. teknologi- og innovationsmuligheder for at forbedre livskvaliteten.

En sjette dimension, den miljømæssige indflydelse på livskvaliteten, anerkendes som meget vigtig, men den ligger uden for denne undersøgelse. På denne baggrund fokuserer del 2 på en kritisk analyse af de foreliggende og ønskelige indikatorer, der skal anvendes for hver enkelt dimension; denne analyse munder ud i en række forslag. I del 3 udvælges nogle få casestudies for at teste de udvalgte indikatorer på grundlag af de foreliggende data, og de generelle fortolkningsmønstre diskuteres. Del 4 indeholder et sammendrag af resultaterne og en konklusion.

1. Teoretiske spørgsmål

1.1. Litteratur om livskvalitet

Livskvalitet er et meget generelt og abstrakt begreb, der kan defineres og måles på flere forskellige måder ved hjælp af objektive eller subjektive kriterier. Der hersker ikke almindelig enighed om en definition af livskvalitet (Lötscher, 1985). Det er derfor slående, når man gennemgår forskningen om dette emne, i hvor høj grad definitioner af livskvalitet er forskellige (Ruprecht, 1993). De fleste undersøgelser vedtager en lang række indikatorer på områder som sundhed, bolig, arbejde, fritid og kriminalitet, men det, de afslører i den endelige analyse, er, at det er umuligt at foretage en objektiv analyse af livskvalitet, eftersom udvælgelsen, fremlæggelsen og fortolkningen af livskvalitetsindikatorer i et vist omfang i sig selv er et udtryk for en vurdering (Lötscher, 1985).

Adskillige har dog forsøgt at samle de forskellige definitioner af livskvalitet i én. Ved opstillingen af en definition kan man tage udgangspunkt i Allardts system (1976, 1981). Han skelner mellem objektive og subjektive levevilkår og opererer især med fire dimensioner: levestandard, livskvalitet, tilfredshed og lykke, forklaret som følger:

- *levestandarden* vedrører de såkaldte materielle behov: helbred, mad, beskæftigelse, indkomst osv.
- *livskvalitet* vedrører de ikke-materielle levevilkår, navnlig kvaliteten af de mellem menneskelige relationer, den sociale og kulturelle integration og miljøets kvalitet.
- *tilfredshed* har med den subjektive opfattelse af levestandarden at gøre og
- *lykke* går på den subjektive opfattelse af livskvalitet.

Andrews og Szalai (1980) og senere Spanò (1989) anlægger en anden indfaldsvinkel. De betragter livskvalitet som en blanding af ovennævnte elementer (det materielle og det ikke-materielle, det objektive og det subjektive) på grund af de tætte indbyrdes bånd imellem dem. Ikke mindst Zapf (1984) har påvist forbindelsen mellem objektive levevilkår og den subjektive opfattelse af livskvalitet. Hvis vi begrænser udtrykkene for livskvalitet til to, nemlig *god* og *dårlig*, resulterer kombinationen af subjektiv og objektiv livskvalitet i en 2x2 matrice. Alle teoretiske kombinationer kunne også forekomme i praksis. Der er f.eks. en mulighed for, at en person, der lever under gode objektive vilkår, opfatter sin subjektivt opfattede livskvalitet som dårlig. Zapf kalder denne tilstand *dissonans*. Den modsatte situation, dvs. at en person betragter sine subjektive levevilkår som gode på trods af dårlige objektive levevilkår, kalder Zapf *tilpasning*. Når objektive vilkår såvel som subjektiv følelse er gode, føler vi *velvære*, og når begge er dårlige, føler vi *afsnov*. Ifølge litteraturen er det ligeledes muligt at sondre mellem de *kognitive* (Cantril 1965) og de *følelsesmæssige* komponenter (Brandburn 1969, Bradburn og Caploviz 1995) af det subjektive velvære. Den første angår resultaterne af en individuel komparativ proces af livsmål, resultater og tilfredsstillelsesniveau, medens den anden er forbundet med en mere følelsesmæssig og ikke-rationel lykkestatus.

Interessante indfaldsvinkler til definitionen af livskvalitet har også Hauser og Lörcher (1973) og Gerson (1976), som skelner imellem *individuelle* og *kollektive* levevilkår, mens Galtung og Wirak (1976) og Ingelhart (1977) i deres forskning beskæftiger sig med definitionen af *primære* og *sekundære* behov og tjenester samt af *materialistiske* og *postmaterialistiske* værdier. Den *individuelle/kollektive* synsvinkel anvendes især i analysen af forskelle mellem personlige vilkår og/eller ønsker og det offentlige struktur og interesser, mens modellerne, der skelner mellem *primær/sekundær* og *materialistisk/postmaterialistisk*, er parallelle til den allerede nævnte distinktion mellem *materielle* og *ikke-materielle* behov (Nuvolati, 1998).

Andre livskvalitetsmodeller opstilles ved at kombinere distinktionen mellem *individuel* og *kollektiv* med skellet *materiel/ikke-materiel*. Der findes en sådan model med fem dimensioner (Nuvolati, 1993): Den første dimension angår navnlig problemer knyttet til adgangen til *offentlige (eller basale) tjenesteydelser* som f.eks. hospitaler, skoler, sociale ydelser og transport. Den anden dimension vedrører alle forhold, der er knyttet til *en persons eller en husstands økonomiske vilkår*, f.eks. beskæftigelse, indkomst, boligforhold osv. Alle disse aspekter kan betragtes som *materielle aspekter*. De *ikke-materielle aspekter* (selv om det kan være vanskeligt at foretage et sådant skel, da private og kollektive problemer jo ofte griber ind i hinanden) omfatter dels organiseringen af *offentlige faciliteter* som biografteatre, sportsarealer og rekreative områder, dels mængden og kvaliteten af de mellem menneskelige relationer i en *privat* eller *familiemæssig* kontekst eller i mikromiljøet. Den sidste dimension indbefatter *miljøvariable* som vejrlig, turistfaciliteter, monumenter, arkitektur, landskab m.m.

I lyset af udviklingen inden for forskningen i livskvalitet gennem de sidste 20 år bør man også være opmærksom på relevansen af sundhedsundersøgelser (Naess, 1989). Udviklingen væk fra økonomiske og sociologiske studier og hen imod psykologiske og lægevidenskabelige ditto vidner om den individualistiske tilgangs overtag: man undersøger individets fysiske og mentale tilpasning til på forhånd givne levevilkår. Dette perspektiv har ikke til hensigt at forklare betydningen af objektive faktorer, men snarere at undersøge integrationsgraden og identificere eventuelle konflikter mellem kollektive og individuelle behov.

Set ud fra et mere praktisk synspunkt samles alle de modeller, der fremlægges i denne del imidlertid om en temmelig ensartet liste med de vigtigste områder for livskvalitet. Sådanne områder, der er vist i tabel 1, anses normalt for at være de vigtigste, der skal tages hensyn til, når man undersøger livskvalitet. De udgør de klassiske områder, ud fra hvilke mange undersøgelser er udviklet, og de vil blive behandlet i punkt 2.1.

Tabel 1 – Hovedområder for livskvalitet, der omtales i litteraturen.

- Emneområder**
- Befolkning
 - Indkomst og rigdom
 - Sundhedsvilkår
 - Bolig
 - Adgang til tjenesteydelser
 - Kriminalitet og social patologi
 - Beskæftigelse og arbejdsvilkår
 - Miljø (trafik, forurening, klima)
 - Personlige forhold
 - Deltagelse

1.2. De nye grænser

1.2.1. Postmodernisme og den kulturelle ændring i analysen af levevilkårene i byerne

Alt efter tid og sted er levevilkårene i byerne blevet belyst på forskellige måder, således som den aktuelle kulturelt orienterede ændring i geografien antyder. Til forskellige tider og i forskellige lande er europæiske byer blevet bevidste om forskellige problemer og dimensioner af livskvaliteten, hovedsageligt baseret på kravene om lokal byforvaltning. I

førrige århundrede tog man i planlægningen hensyn til sundhedsrisici, og der var stadig en interesse for hygiejnestandarder, da man planlagde og analyserede bylivet i begyndelsen af dette århundrede (Benevolo 1993). I løbet af efterkrigsperioden med genopbygning og dernæst fysisk planlægning ændredes fokuseringen hen imod arealanvendelse, infrastruktur og andre byfaciliteter, såsom grønne områder, servicefaciliteter, uddannelse og velfærd med tilsvarende planlægningsstandarder. Disse aspekter er nu ikke længere prioriteret så højt i den postmoderne by.

Genopdagelsen af traditionen og interessen for global turisme har skabt et kulturelt skift i byundersøgelserne. En af de første imponerende undersøgelser i denne nye tradition er Schorskes (1981) analyse af Wien, hvor der drøftes livskvalitetsemner fra anlæggelsen af Ringstrasse til de kræfter, der danner byens kulturelle landskab. Byen analyseres nu som et kunstværk, et billede og en tekst, der opfattes forskelligt alt efter dens brugere og produkter. Den egentlige kerne i denne ændring til kulturelle og humanistiske undersøgelser er ændringen fra planlægning til design og ønsket om at markedsføre byen, gøre den konkurrencedygtig, men også bæredygtig. Nye dimensioner i levevilkårene i byerne bringes i forgrunden, efterhånden som konkurrencen mellem byerne intensiveres i EU i løbet af 1990'erne (Bailly m.fl., 1996; Jensen Butler m.fl., 1996).

Med den kulturelle ændring inden for geografi- og byforskning genoplives en tradition for forskning i bylandskabet, som var opstået uafhængigt af overvejelser over byforvaltning, men som nu ser ud til at nærme sig dem. Denne tradition var meget forskellig i årtierne efter krigen. I 1960'erne var antimodernisten Lowenthal (1961) med sine "personlige geografier" meget værdsat i bylandskabsforskning (Jackson 1989: 20). Senere forenes undersøgelsen af bylandskab med humanistiske snarere end sociale aspekter. De kom, sammen med miljøspørgsmål, efterhånden til at dominere i geografundersøgelser. Den kulturorienterede ændring vinder langsomt terræn i slutningen af 1970'erne, hvor kulturgeografer som Ley og Samuels (1978), Tuan (1977) og Gregory (1978) introducerer begrebet "den menneskelige faktor" ("human agency") og ændrer humangeografien og byforvaltningsmæssig praksis. Landskabsanalysen tager udgangspunkt i Lowenthals (1961) subjektivism og reduktionisme og vender opmærksomheden mod intersubjektivitet og menneskelig kreativitet. Dette reflekteres i det udgangspunkt, man tog i en "top-down"-politik i reguleringen af livskvalitet. Græsrodsfaktoren kommer stærkt frem på scenen. En forsinket overtagelse af Bergers (1972) idéer understreger, at materielle landskaber ikke er neutrale, men afspejler magtforholdene og dominerende "anskuelsesmåder" (Zukin 1991). De er også bygget på fremstillinger og ideelle versioner i malerier og poesi, men også i akademiske afhandlinger (Cosgrove og Daniels, 1988).

Spændingen mellem struktur og handling gælder imidlertid stadig. I 1980'erne "tolker" Harvey (1985) kapitalismens landskab inden for en definition på kultur som sæt af fælles opfattelser, som kommer til udtryk i social praksis i lokalsamfund. Den tilsvarende skole for landskabsanalyse interesserer sig for, hvordan globaliseringen af kulturel produktion og forbrug øver indflydelse på forholdene mellem kulturel identitet, mening og sted (McDowell 1994: 146). De analyserer den proces, hvorefter symboler, ritualer, adfærd og hverdagens sociale praksis bliver til fælles opfattelser, som i høj grad er stedsspecifikke. Sociale snarere end humanistiske aspekter er fremherskende i denne skole, og det er byens sociale opdelinger, der analyseres.

"Tolkningen" af modernistiske landskaber i slutningen af 1980'erne samler disse tendenser og introducerer parallelt hermed metoder, som anvender postmoderne synspunkter og fremgangsmåder (Jackson 1989, Duncans 1988-90, Agnew 1989, Harvey 1989, Soja 1989, Shields 1991, Ford 1991, Mohanty 1991). Den nye metode udkrystalliseredes i 1990'erne i forbindelse med postmodernisme i arkitektur og byforskning. Den adskiller sig skarpt fra

moderniseringsetikken i byanalyse og -forvaltning, som plejede at understrege ordensværdierne i byen. Modernisme betød inddeling i zoner, byggevedtægter, byplanlægning. Dette er på det seneste blevet angrebsmål for fortalere for postmoderne bymiljøer, med genoplivelsen af værker af Jacobs (1961) og Lynch (1960) m.fl. (se Ellin 1996). Denne skole lægger vægt på og opfordrer til opdeling i små enheder, bymosaikker og det farverige i kulturelle forskelle som aspekter, der forbedrer livskvaliteten i byerne (Harvey 1989, Leontidou 1993, Ellin 1996).

I løbet af modernismeperioden blev byteori kritiseret som etnocentrisk, fordi den udelukkede byer, der havde oplevet en udvikling, som adskilte sig fra udviklingen i Europa og USA. Især byer i Sydeuropa har ikke fulgt den udvikling eller haft den struktur, man finder i angloamerikanske byer (Leontidou 1990, 1996a). Forskere fra Europa og USA var ofte forvirrede, når de stod over for særegenhederne i Middelhavsbyer i Europa og andre steder: Deres karakteristika trodsede modernismen. Nogle forskere tillagde ganske ugenert byer som Rom eller Athen et "prækapitalistisk" mønster (White 1984: 161). Dette er blevet hårdt kritiseret i lyset af såvel den bypolitiske økonomi, der domineres af den uformelle sektor (Leontidou 1990), som af den postmoderne teori (Leontidou 1993, 1996, 1997).

Nu er det imidlertid blevet fastslået, at sydeuropæiske byer længe har udvist tegn på såkaldt postmoderne byplanlægning: en blandet arealanvendelse, uformelle byggeforskrifter og opdeling af åbne rum (Leontidou 1990, 1993). I sidste ende er det sandsynligvis vildledende at tale om postmodernisme for bylandskaber, som har eksisteret i meget lang tid. Det var blot en anden form for kapitalisme, der udviklede sig i Syden, og en politisk økonomi og byggeaktivitet med en langt mere omfattende uformel sektor end i Vest- og Nordeuropa (Leontidou, 1990).

En anden vigtig forskel, som fremgik af bylandskabet ved Middelhavet, er, at det domineres af tradition og historisk bevidsthed i langt højere grad end det angloamerikanske. Oldtids- og middelaldermonumenter fra en periode, hvor civilisation og udvikling centreredes omkring Middelhavet, udgør et vigtigt kendetegn for sydeuropæiske byer. Monumenter er ligeledes afgørende i opbygningen af national identitet og kollektiv hukommelse. Med den centrale rolle i genopfindelsen af tradition i postmoderne byplanlægning bliver denne form for landskab nu særlig værdifuldt. Middelhavsbyer behøver ikke "genopfinde" noget som helst. Deres tradition har altid været anerkendt rundt omkring i verden og var baseret på disse monumenter som nationale, men ligeledes globale symboler for vestlig civilisation (Harvey 1996: 309-10, Loukaki 1997).

Genopfindelsen af tradition er en af de strategier, der er udviklet af postmoderne europæiske byer for at forstærke deres synlighed i forbindelse med deres markedsføring (red. af Kearns og Philo, 1993). I det postmoderne Europa viger produktionsområdet for forbrugs- og kommunikationsområdet, og for at klare globaliseringen og den neoliberale politik udvikler byerne nye byforvaltningsstrategier. Konkurrencen mellem byerne fører til en byudviklingsproces, der er baseret mere på design end på planlægning (red. af Blacksell m.fl., 1994, red. af Jensen-Butler m.fl., 1996, Bailly m.fl., 1996, Leontidou 1997). Byerne konkurrerer om at tiltrække finansiering og de forretningsdrivendes interesse ved at forstærke synligheden. De prøver at tiltrække international turisme, de konkurrerer om at være vært for internationale begivenheder og konferencer, og de reklamerer med deres landskabs og deres genopfundne traditioners særtræk.

Interessen for landskab og fantasiens og æstetikens bidrag til byudviklingen står således nu i centrum for opmærksomheden i postmoderne europæiske byer og har en indflydelse på den måde, hvorpå livskvalitet i byerne vurderes. Byforvaltning har bevæget sig til en neoliberal vægtning af design snarere end planlægning, af bymorfologi og beskyttelse af

traditionelle bygninger og rum frem for at opbygge en social infrastruktur. Der er en voksende respekt for monumentalitet, renovation af bykerner, genbrug af industrielle områder, udvikling af havne- eller strandområder og generelt lokale indgreb snarere end strukturplanlægning (red. af Kearns m.fl., 1993, red. af Berry m.fl., 1996, red. af Jensen-Butler m.fl., 1996). Konkurrence mellem byerne forekommer dog parallelt med samarbejde. Eftersom alle disse strategier udvikles ujævnt på EU's område, er der allerede observeret en repolarisering i forbindelse med det europæiske Middelhavsområde (Leontidou 1995).

Den stadig hurtigere samfundsudvikling og de ovenfor beskrevne paradigmeskift har medført en temmelig radikal ændring i definitionen af livskvalitet. Nye teoretiske dimensioner bliver mere og mere betydningsfulde.

Dels ses livskvalitet i dag ikke bare som adgang til (materielle eller ikke-materielle) ressourcer - adgangen og anvendelsen af disse skal også være let. Tidsforbrug, informationer, vidensniveau under anvendelsen af dagligdagens teknologiske redskaber og valgfrihed mellem forskellige løsninger er vigtige elementer, når menneskers trivsel skal måles. Mange af disse begreber er blevet defineret af sociologer, filosoffer og økonomer (bl.a. Nussbaum og Sen, 1993; Gershuny, 1993), men deres anvendelighed til udfærdigelsen af effektive og pålidelige sociale indikatorer lader dog fortsat meget tilbage at ønske.

På den anden side viser de klassiske socioøkonomiske variable stadig stor variation i forskellige befolkningsgrupper, hvilket gør det påkrævet at undersøge skævhedernes oprindelse og ombrydning mere indgående og inddrage nye aspekter, som er knyttet til den igangværende moderniseringsproces.

Historisk set har byudvikling, industrialisering, modernisering, teknologiske fremskridt og innovation altid medført sociale skillelinjer i befolkningen. Det er faktisk sådan, at teknologisk nyskabelse, som man har ment ville fremme livskvaliteten, tværtimod nogle gange har været ledsaget af en forringet levestandard for store dele af bybefolkningen og har skabt interne uligheder i bycentrene. Spørgsmålet "livskvalitet, for hvem?" er relevant her.

Ifølge den traditionelle model for byindikatorer var et stadigt voksende forbrug og mere orden i byen et tegn på høj livskvalitet. Som det blev påvist tidligere, var denne opfattelse af livskvalitet relateret til de forbrugorienterede værdier, der var fremherskende i de første efterkrigsårtier. Interne uligheder blev ignoreret af disse modeller, som i stedet fokuserede på byernes middelklasser. Disse modeller er senere blevet kritiseret som forbrugersamfundets og modernismens postulater og for at genspejle de værdier, der dyrkedes af de dominerende sociale grupper og middelklasserne. Som skitseret nedenfor ændredes opfattelserne i løbet af 1970'erne og differentieredes tillige geografisk. Modellen for de traditionelle byindikatorer er blevet kritiseret som etnocentrisk og for at præsentere det, der i grunden er angloamerikanske kulturer, som universelle, som tidligere anførte.

Efter 1970'erne trådte antiforbrugs- og miljøbevægelser i forgrunden. Sociale bybevægelser understregede livskvalitet og lykke og fokuserede klart på uligheder i byerne (Pickvance m.fl., 1991). Det mest anvendte eksempel blandt byforskere var byrenoveringsprocessen, hvor renovering ofte resulterede i, at tidligere beboere måtte flytte og somme tider gjorde dem hjemløse. Dette er et eksempel på *renovering-tvangsforflytning*, som blev kritiseret af franske byforskere i 1970'erne (Lefebvre 1991, Laborde 1994). I 1970'erne opstod der også sociale bevægelser i andre europæiske byer. Bevægelserne var ikke alene rettet mod tvangsforflytning. Der var bevægelser imod udflytning af industrier, imod tekniske infrastrukturforanstaltninger og endda imod byggevedtægter. Deres

forbrugsfjendtlige holdning banede vejen for talrige værker om bæredygtig udvikling i byerne. Postmaterialistiske værdier genspejles ligeledes i den postmoderne tankegang, men som tidligere understreget, er hoveddrivkraften bag den kulturelle ændring materialistisk: konkurrence mellem byerne og markedsføring af byerne.

Det er vanskeligt at formulere en definition på livskvalitetsniveauer og tilsvarende indikatorer, som kan bruges både tværkulturelt og tværnationalt. For at genindsætte et komparativt perspektiv, som ikke udelukker bykulturer, der adskiller sig fra bykulturerne i Europas og USA's kernecområder, har geografer og planlæggere brug for multi-dimensionelle systemer til at vurdere livskvaliteten og for politiske retningslinjer. Et nyligt forslag (red. af Jensen-Butler m.fl. 1996: 20-21; Bailly m.fl., 1996) udpeger fire grundlæggende dimensioner for bypolitik: effektivitet, retfærdighed, kontrol med negative ydre faktorer og budgetmålsætninger. Begrebet retfærdighed og dets følger for livskvalitetsindikatorer drøftes i punkt 2.2.3.

1.2.2. Livskvalitet og informations- og kommunikationsteknologier

Parallelt med prioriteringerne og de kulturelle ændringer, der blev drøftet i forrige del, opstår der betydelige samfundsændringer i kølvandet på spredningen af informations- og kommunikationsteknologier (IKT). IKT er nu så omfattende, at de påvirker alle dagliglivets aspekter: arbejde, indkøb, rejser, bankvæsen. At modtage tjenesteydelser fra den lokale kommune, at tage på hospitalet eller i biografen er alle aktiviteter, som i en større eller mindre grad kommer i kontakt med IKT. En betydelig del af vores børns helte, det være sig legetøj, insekter eller opdagede brødre, er fuldstændig computerskabte og minder ikke særlig meget eller slet ikke om mennesker.

Nogle kommentatorer bebuder, at dette er starten på en ny lysende fremtid, en sand revolution, der kan sammenlignes med fortidens landbrugs- og industrielle revolutioner (se for eksempel Toffler 1980). Andre er mere skeptiske og hævder, at der er intet uundgåeligt eller nødvendigvis strålende ved en teknologidreven fremtid. Retningen og udformningen af vores fremtid ligger i høj grad i vores hænder og omfatter sandsynligvis såvel positive som langt mindre positive træk. Uddannelse og bevidstheden om, at medaljen har to sider, er vores bedste forsvar mod uønskede situationer, hvor vores fremtid styres af Big Brother (se for eksempel Masser og Wegener, 1996 i forbindelse med Geografiske informationssystemer). Andre viser et endnu mere økonomisk drevet perspektiv og peger på det paradoks, at der trods fortsatte massive investeringer i IKT i løbet af de sidste 20 år ikke er opnået nogen mærkbar vækst i produktiviteten (Landauer, 1995).

Den politiske debat i Europa har i høj grad været drevet af økonomisk bekymring over de vedvarende høje arbejdsløshedstal, især blandt de unge, samt væksttemaer og konkurrenceevne i det næste århundrede (KOM, 1993). Termen "Informationssamfund" er kommet til at omfatte den vidtspændende politik, nationale regeringer og EF følger for at sikre, at den teknologiske udvikling på IKT-området udnyttes, således at der skabes arbejdspladser og fortsat fremgang. Selvom vægten lægges på økonomiske spørgsmål, anerkendes det også, at IKT-udviklinger skaber udfordringer og muligheder i en langt bredere sfære, herunder spørgsmål om demokrati og deltagelse, social inddragelse, lige muligheder og lige adgang for handicappede (se KOM, 1996).

På denne baggrund er der næppe nogen tvivl om, at IKT'er påvirker livskvaliteten. Men hvordan kan vi i praksis måle indvirkningerne? Hvordan kan vi overvåge politikker og udrede virkningerne af individuelle initiativer fra den bredere sociale og teknologiske kontekst, hvori de finder sted? For at se på disse spørgsmål er gennemgangen af den eksisterende litteratur kun til ringe hjælp. Selvom der findes en omfattende forskning om

indikatorer og fagtidsskrifter såsom *Social Indicators Research*, er IKT's bidrag til livskvaliteten og de udfordringer, som IKT indebærer, indtil videre kun udforsket i begrænset omfang. Vigtige projekter og undersøgelser, som den, som Coombes m.fl. (1992) har gennemført for det britiske miljøministerium for at evaluere byområdernes saneringspotentiale, og den nyere "Byanalyse" fra Europa-Kommissionen synes at fokusere på de mere traditionelle variable, som menes at påvirke livskvaliteten. Den undersøgelse, der er udført af Coombes m.fl., identificerede for eksempel 47 variable, som grupperes i 6 kategorier: geografisk bestemte ressourcer (med særlig vægt på tilgængelighed), økonomiske ressourcer, infrastrukturer (industriel infrastruktur, F&U-aktiviteter, rumlige og kommunikationsmæssige barrierer), tjenesteydelser (sundhed, uddannelse, sociale tjenesteydelser og miljø), ikke-materielle ressourcer (fællesskabs samhørighed, leveomkostninger, identitetsfølelse) og menneskelige ressourcer (demografi, beskæftigelse og iværksætterånd). I EU's Byanalyse anvendes samme arbejdsform, idet der indsamles 33 indikatorer i fem kategorier: socioøkonomiske aspekter, befolkningens inddragelse, uddannelse, miljø, kultur og underholdning.

Selvom der ikke er megen tvivl om, at alle de ovenstående kategorier har stor betydning for livskvaliteten, indebærer nyere sociale og teknologiske udviklingstendenser, at der sættes spørgsmålstegn ved, om de fortsat er gyldige, eller i det mindste om de er lige så relevante for samfundet i det 21. århundrede, som de var for det 20. århundredes samfund. Hvad angår teknologien tager disse fremgangsmåder ikke hensyn til IKT-udviklinger, som drastisk ændrer vores opfattelse af tilgængelighed og uddannelsesmodeller. Livslang uddannelse er ikke blot et slogan. Det er i stigende grad en absolut nødvendighed. Set ud fra dette synspunkt alene virker det ironisk, at medens EU søger at acceptere og sætse på at blive et informationsbaseret samfund, så er den politiske planlægning på mange måder stadig forankret i en industriel samfundsholdning, som ikke er særlig forskellig fra den, der var gældende ved det forrige århundredeskifte. Således har Det Europæiske Fysiske og Funktionelle Udviklingsperspektiv til hensigt at udvikle et polycentrisk byhierarki, som stadig er under indflydelse af Christallers (KOM, 1997b) teorier, medens et af de mest ambitiøse EU-projekter, de transeuropæiske transportnet til 220 milliarder euro, er dybt forankret i troen på, at socioøkonomisk udvikling er en variabel, der er afhængig af adgangsmulighederne, og at forbedrede adgangsmuligheder derfor *nødvendigtvis* vil resultere i en bedre socioøkonomisk udvikling.

Ifølge Graham (1997) er disse fremgangsmåder baseret på en positivistisk model for regional videnskab, i hvilken rum og tid er "beholdere" for menneskelig aktivitet, og afstand er en hindring for interaktioner. Selvom dette synspunkt er relevant for et industrielt samfund, kan det ikke anvendes på nye kommunikations- og handelsmønstre, der er baseret på de elektroniske medier. Fremskridt som Internettet får ikke blot rum og tid til at skrumpes ind, ligesom en ny vej kan øge adgangsmulighederne. De bevirker, at de grundlæggende principper for økonomi og regional videnskab bliver forældede. Modsat alle andre former for økonomiske varer har digital information ifølge Cleveland (1982) nogle unikke egenskaber. Den vokser, jo mere man anvender den, den kan sammenpresses og sammenfattes, den kan erstatte andre former for input, såsom kapital og arbejdskraft, den kan transporteres næsten øjeblikkeligt og uden særlige omkostninger, den er svær at kontrollere (dvs. den er ofte utæt), og den kan gives væk og beholdes på samme tid. Således ændres hele forestillingen om det euklidiske rum og vareøkonomien radikalt i forbindelse med digitale transaktioner i en grad, som man endnu ikke helt har forstået. Derudover skaber Internettet, World Wide Web, og elektronisk handel nye virtuelle rum for social og økonomisk interaktion, som forekommer side om side med den fysiske verden. Der udvikles nye virtuelle samfund, som ikke længere har rumlig nærhed som en af deres største egenskaber. Med andre ord forholder det sig ikke nødvendigvis sådan, at folk, der bor i det samme fysiske fællesskab, også har de samme sociale referencepunkter (Rheingold, 1994).

Denne udvikling skaber nye udfordringer for forskere, teknikere og planlæggere, i særdeleshed inden for byplanlægning og regional planlægning. Disse udfordringer er alle desto mere komplekse, fordi infrastrukturer som Internettet i vidt omfang er usynlige, når de sammenlignes med veje og jernbaner, som var grundlaget for industrisamfundet (Graham, 1997). Dette betyder naturligvis ikke, at byerne eller rummet forsvinder. Rum spiller stadig en rolle, og Hall (1999) argumenterer overbevisende, at selv i en informationsbaseret økonomi overlever byer sammen med traditionelle byhierarkier. Byerne spiller stadig en afgørende rolle som centre for uddannelse, forretninger og fritid; men hierarkiet påvirkes nu på nye måder på grund af de globale økonomiske og teknologidrevne kræfters gennemslagskraft. Fortid, nutid og fremtid optræder side om side i forskellige former, men det er klart, at man i analysen af bypolitikken er mere og mere opmærksom på de nye former for økonomisk og social kommunikation og på de muligheder og udfordringer, som IKT'erne rummer for vores livskvalitet. Dette omfatter ligeledes identifikationen af nøgleinteresseområder og fastlæggelsen af mulige indikatorer som er udtryk for den større og større rolle, IKT'erne spiller i vores hverdag.

Et nyttigt udgangspunkt for at omsætte de ovenfor skitserede begreber til praksis er "Grønbogen om liv og arbejde i informationssamfundet" (KOM, 1996). Denne grønne bog udpeger tre nøgleområder: det første, *Arbejdet i informationssamfundet* fokuserer på IKT'ernes indvirkning på arbejdets tilrettelæggelse og udpeger tre hovedudfordringer:

- For det første skal man gøre folk mere bevidste og vidende om det potentiale, der ligger i den nye model for arbejdets tilrettelæggelse, som indebærer produktivitetsforøgelse og større trivsel på arbejdspladsen.
- For det andet skal små og mellemstore virksomheder, EU's jobskabere, have støtte til at forbedre udnyttelsen af disse muligheder og blive mere konkurrencedygtige.
- For det tredje skal de aftalemæssige rammer omkring arbejdslivet moderniseres for at gøre det muligt at forene fleksibilitet og sikkerhed. (KOM 1996, s. 2).

Det andet område, *Beskæftigelsen i informationssamfundet*, ser på et centralt spørgsmål, nemlig om IKT'er får flere job til at forsvinde, end de skaber, eller om de flytter jobskabelsen geografisk (f.eks. jobtab i Europa til fordel for jobskabelse i Indien) eller fra en social klasse til en anden. Derfor omfatter de centrale udfordringer:

- Det, Europa har brug for, er en gennemgribende uddannelsesreform, der kan hamle op med IKT-revolutionen og følge med den fortsatte teknologiske udvikling i de kommende år.
- Uddannelsessystemet må ændres, således at der lægges mere vægt på at lære end på at undervise. Virksomhederne må tilbyde mere praktisk uddannelse. De arbejdsløse må have tilbud om omskoling i stedet for at ende i langtidsledighed uden mulighed for at holde kvalifikationerne à jour. (KOM 1996, s. 2).

Det tredje område, *Samhørighed: Livet i informationssamfundet*, fokuserer på IKT'ernes mulige bidrag til at reducere sociale og geografiske uligheder i EU. I denne henseende er hovedudfordringerne:

- "Den første udfordring består i at sikre, at den fuldstændige liberalisering af telekommunikationen skrider hurtigt frem i Unionen, og at de nye regler på området støtter samhørighedsmålene.
- Den anden udfordring består i at opnå en større integration mellem strukturpolitikken og informationssamfundspolitikken for at give adgang til og stimulere udnyttelsen af moderne IKT. Et stærkere lokalt engagement gennem lokale og

regionale beskæftigelsespagter kan være et vigtigt middel til at opnå en ny samhörighedspolitik, der er mere arbejdskraftintensiv og orienteret mod menneskelige ressourcer.

• Den tredje udfordring består i at sikre, at informationssamfundet bliver et middel til skabelse af et vidtfaende samfund. Informationssamfundet bør dreje sig om mennesket, tjene mennesket og anvendes af mennesket til at frigøre informationskræfterne, ikke til at skabe ulighed mellem "informationsrige" og "informationsfattige" (KOM, 1996, s. 2-3).

I denne tredje udfordring ligger hele idéen om at forbedre adgangen til oplysninger fra den offentlige sektor, som har fået øget betydning siden grønbogen og Europa-Kommissionens INFO2000-program, samt for nylig via en anden vigtig grønbog: "Information i den offentlige sektor: En vigtig ressource for Europa" (KOM, 1999). Det er derfor vigtigt at opgradere denne udfordring til et fjerde hovedområde: *Adgang til information fra den offentlige sektor*. De nøgleområder, der udpeges af grønbogen fra 1999, drejer sig om definitionen på offentlig sektor og offentlig information, forholdet mellem offentlige og private sektorer og andre vanskelige spørgsmål såsom ophavsret, fortrolighed, ansvarlighed og adgangsforhold, herunder prispolitik. To fundamentale spørgsmål ligger til grund for disse problemer:

1. Hvordan kan man ændre den offentlige sektor og især de kommunale forvaltninger, der er den vigtigste indsamler af information og udbyder af tjenesteydelser til borgerne, således at informationsforsyningen bliver en af dens kernefunktioner? Dette er yderst aktuelt, da den offentlige sektor i stigende grad tillader, at offentlige tjenester ydes af den private sektor, og da demokratiske institutioners legitimitet betvivles, især af den yngre generation, hvilket ses af den faldende valgdeltagelse.

2. Hvordan kan man i den digitale tidsalder udforme merværdikæden i forbindelse med informationstilvejebringelsen, herunder de "universelle tjenesteydelser", og de roller, som henholdsvis den offentlige og den private sektor spiller? Heraf afhænger mange af de spørgsmål, som grønbogen rejser, og som er blevet sammenfattet ovenfor.

Selvom denne rapportes målsætning ikke er at drøfte disse spørgsmål og deres følgevirkninger til bunds, er det værd at understrege, at adgang til offentlig information ikke alene er afgørende for udviklingen af en informationsindustri i EU og dermed for de millioner af nye job, man håber at skabe med en politik til fordel for informationssamfundet (se KOM, 1993). Den er også prøvestenen for en øget inddragelse af befolkningen og for et oplyst demokrati og dermed for en forbedret livskvalitet, især i de tilbagestående byområder med mange socialt udstødte. Desuden kan udviklingen af et åbent informationssystem, der er baseret på informationsstrømme af høj kvalitet mellem instanserne i den offentlige sektor, samfund, borgere og virksomheder kun finde sted, hvis der på lokalt plan udvikles egnede IKT-strategier og informationsinfrastrukturer. Disse lokale informationsstrukturer er forudsætningen for at gennemføre en egentlig "Joined-Up Government", som er et slagord i Storbritannien (men lignende initiativer findes andre steder). I forbindelse hermed er der iværksat flere vigtige politiske foranstaltninger for at intensivere partnerskaber mellem organer med det formål at anvende ressourcerne mere effektivt og levere bedre tjenesteydelser. Disse infrastrukturer er ligeledes nødvendige for at give borgere og virksomheder lokale informationer, som virkelig er relevante for dem, og som sætter dem i stand til at blive fulgyldige partnere i informationssamfundet.

1.2.3. Nye synspunkter i livskvalitetsanalyser

Indikatorer for livskvalitet er en modsætningsfyldt målemetode, fordi byernes

forskellige grupper og brugere ikke reagerer ens på disse indikatorer. For eksempel har innovation sine fortalere, men også sine modstandere, som det fremgår af Paddington-indbyggernes modstand mod Heathrow-hurtigtoget, der gør det lettere for besøgende at komme frem, men som kan skabe trafikproblemer for indbyggerne. Antallet af konferencer i en by kan måske styrke dens konkurrencemæssige stilling, men forstyrrer en del af byens indbyggere. Internationale begivenheder er for den sags skyld også meget kontroversielle. Antallet af læger kan være irrelevant, hvis bestemte sociale grupper ikke har adgang til dem, eller hvis velfærdsstaten er svag, og antallet af taxacer kan være stort, hvis den offentlige transport er mangelfuld.

Hovedformålet med den nye forskning i livskvalitet bør derfor være at integrere disse elementer og undersøge modsigelserne mellem modernitet og social udstødelse. Med andre ord, hvordan kan den nye teknologi, befolkningens voksende geografiske mobilitet og erhvervslivets konkurrencesituation forbedre eller forringe livskvaliteten alt efter den socioøkonomiske befolkningsstruktur?

Byerne er stadig de steder, hvor virkningerne af de teknologiske fremskridt, koncentrationen af forskellige befolkningsgrupper og skævheder er klare og mest problematisk. At undersøge livskvalitet i byerne i dag indebærer, at der skal defineres forskellige måder, hvorpå man kan få adgang til og fordele de til rådighed stående ressourcer og tjenesteydelser, at der skal lægges vægt på, hvorledes befolkningen håndterer det komplekse byliv, og det skal bevises, at det er muligt at tilgodese indbyggernes forskellige behov, værdier og kultur på en demokratisk måde. Nye gyldige og sociale indikatorer skal udtænkes og udvikles for at finde frem til modsætningerne mellem økonomisk, miljømæssig, kulturel og social udvikling og for at sammenligne byerne indbyrdes. Dette sidste mål er meget svært at nå på grund af mangler i grundlæggende statistik og sammenlignelige indikatorer fra forskellige lande.

På baggrund af disse overvejelser kan de seks analytiske aspekter i tabel 2 betragtes som nye synspunkter i undersøgelsen af livskvaliteten i nutidens samfund.

Tabel 2 – Aspekter af central betydning for livskvaliteten.

Aspekter	
-	bysamfundets generelle socioøkonomiske udvikling
-	adgangsmuligheder til tjenesteydelser i byen
-	interne sociale skævheder mellem indbyggerne
-	byens tiltrækningskraft (konkurrenceevne, men ligeledes mulige konflikter mellem byens befolkningsgrupper)
-	teknologi- og innovationspotentiale
-	fysisk miljø

Denne undersøgelse fokuserer på de første fem af disse aspekter¹. Som vist i fig. 1 er de første to aspekter en del af ressourcer og tjenesteydelser (tilførsel), medens de andre tre angår adgangsmuligheder og -begrænsninger (proces). Med andre ord, for at omsætte et begrænset udvalg af ressourcer og tjenesteydelser til bedre livskvalitet skal følgende forudsætninger være opfyldt:

¹ At beskytte miljøet og at gøre byerne lokalt og globalt bæredygtige er et af hovedmålene med bypolitik, der sigter på at forbedre livskvaliteten i moderne byer. Miljøets betydning for livskvalitetsspørgsmål er veldokumenteret inden for forskningen. I denne rapport vil vi ikke undersøge denne omfattende litteratur. Vi vil i stedet for fokusere på andre afgørende sociale og økonomiske temaer. Gruppen er dog ikke desto mindre udmærket klar over miljøets indflydelse på levevilkårene.

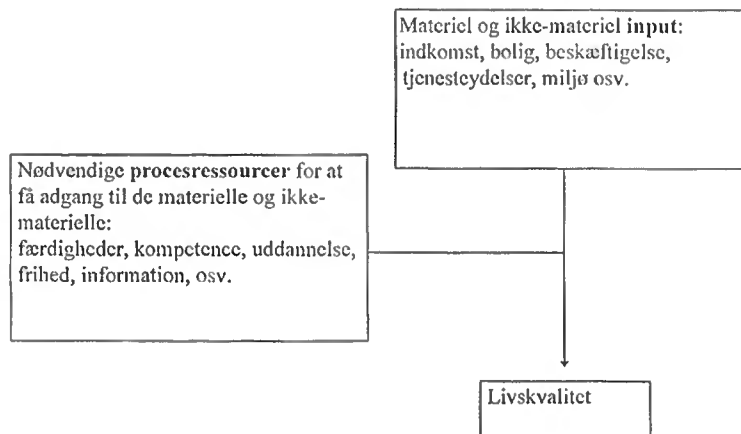
- Forskellige mennesker i forskellige socioøkonomiske klasser skal have samme socioøkonomiske muligheder.
- De forskellige befolkningsgrupper skal have tilstrækkelige og bredt anlagte færdigheder og kvalifikationer, der giver dem adgang til tjenesteydelser.
- De potentielle konflikter mellem interne og eksterne befolkningsgrupper (indbyggere, pendlere, by-brugere, forretningsfolk osv.) skal reduceres.
- Valget mellem de forskellige muligheder for at få adgang til ressourcer skal være frit.
- Der skal være en demokratisk og bred fordeling af informationer og af de teknologier og færdigheder, der er nødvendige for at få adgang hertil og udnytte dem.

Denne approach følger EU's politik, der tager sigte på at forbedre en bæredygtig udvikling i byerne (KOM, 1997c), og som fokuserer på:

- at styrke den økonomiske fremgang og beskæftigelsen i byerne,
- at fremme lige muligheder, social-integrering og fornyelse i byområder,
- at beskytte og forbedre bymiljøet,
- at bidrage til god forvaltningspraksis og styrke det lokale selvstyre.

Disse politikker er især koncentreret om spørgsmål i forbindelse med adgangsmulighederne, som begrænses eller forbedres af socioøkonomiske, geografiske, kulturelle og uddannelsesbetingede filtre. De anerkender ligeledes, at livskvaliteten i byen kan betragtes som resultatet af et godt kommunikations- og informationssystem, der har til formål at øge befolkningens deltagelse og begrænse sociale skævheder uden at skade byernes identitet.

Fig. 1 – Input og processressourcer ved fastlæggelse af livskvalitet.

2. Metodologiske spørgsmål

2.1. Baggrund

2.1.1. Indledning

Teknologien med mobil personlig kommunikation indleder et revolutionerende skift svarende til det, der foregik i transportsystemerne, da privatbilen blev føjet til jernbanerne. Spredningen af privatbiler har bidraget til radikalt at ændre det 20. århundredes bymorfologi, idet den har erstattet centrale steder med forstæder og skabt den første generation af storbyer, der er sammensat af en kerne og udkanter. Toffler (1980) fik ikke ret i sin spådom om, at spredningen af informationsteknologien ville stoppe byvæksten og erstatte fysisk bevægelse. Tværtimod har kombinationen af immaterielle og fysiske kommunikationsteknologier skabt en yderligere udvidelse af byudkanterne. Derudover forstærker den voksende tilgængelighed af informationsteknologier til hjemmebrug efterspørgslen efter større hjemmeplads, og samtidig udvides forbrugercens valgmuligheder. Til gengæld skubber disse randbygrænsen endnu længere ud og forøger kommunikationsstrømmene. Når man har bestilt en bog via Amazon.com, kommer der en brun UPS-lastbil rundt om hjørnet. Disse nye muligheder fremkalder andengenerationsstorbyen, der er baseret på en befolkning af bybrugere og i sidste instans det omfattende bynomadeliv af storbyforretningsfolk, der følger med fremkomsten af tredjegenerationsstorbyen eller den globale by.

Som det sker i alle perioder med dyb strukturel omskiftelse, blandes det nye og det gamle grundigt, i virkeligheden såvel som i folks bevidsthed, og det er svært at skelne det ene fra det andet. Således er det muligt at tale om *af-urbanisering* og bo i byer, der kvæles af biltrafik, at høre om *kabelbyer* og se blomstrende ekspres-posttransportfirmaer bemandede med unge cyklende mennesker fra bykernen. Man kan også se store bygrunde, der rømmes af fabrikker, og samtidig opleve, at bybosættelsesomkostningerne vokser osv. Giddens (1990) skriver, at byen har en plausibel kontinuitet med fortiden, og der er da også mindst tre byformationer, der er blandet sammen i den territoriale virkelighed, i særdeleshed i regioner som Europa med en byhistorie, der går årtusinder tilbage. Den traditionelle by (med alle sine historiske variationer), der kan defineres som en størrelse, hvori *kommunen* eller byens institutionelle og fysiske morfologi falder sammen med et *fællesskab*, en sociologisk størrelse der defineres ved samspillet mellem individuelle personer, grupper, klasser og organisationer. *Storbyen i midten af det 20. århundrede* udfordrede sig i idéen om et *storbyområde*. En størrelse, der er sværere at definere end den traditionelle by, men stadig forklarlig gennem et funktionelt system, stor, men begrænset i område (om end med usikre grænser) og domineret af en centrum(kerne)-periferi(udkant) morfologi. I ekstrem version: Jean Gottmans *Megalopolis*. Og endelig en ny størrelse, som stadig er svært at begribe, og som er blevet defineret som henholdsvis *Verdensby*, *Global by* og *Exopolis* (Soja, 1992), et åbent netværk uden centrale steder eller med en pluralitet af "knudepunkter", der ikke nødvendigvis er arrangeret i en tydelig hierarkisk orden. Overfloden af definitioner og termer snarere end deres sjældenhed er endnu et tegn på de gennemgribende forandringer, der er på vej i byområder i hele verden. I perioder med hurtig ændring er det allerførst den begrebsmæssige orden, der rystes. Gamle termer mister deres betydning, mens nye termer, ofte formuleret i beskrivende snarere end analytisk øjemed, øger den terminologiske kompleksitet i stedet for at formindske den. Sidstnævnte enhed er også sværere at definere territorielt, og dens grænser kan variere i vidt forskellige størrelsesordener afhængigt af det særlige "net", som vi beslutter at henvise til. Uanset hvilke præcise definitioner, vi accepterer for den nye byform, afhænger mange af nutidens storbyens sociale problemer af disse tre "bylags" sameksistens og overlappning. *Førstegenerationsstorbyerne* har ikke fuldstændig erstattet de traditionelle steder, og *netværksbyen* eller *andengenerationsstorbyen* indholder stadig steder og storbyområder.

I perioder med hurtige ændringer påvirkes vidensapparatet dybtgående. De observationsværktøjer, som næsten al vores kendskab til byfænomener hviler på, er blevet farligt gammeldags. De er næsten udelukkende baseret på nattebefolkningen, dvs. på den sovende by. Kun få data indsamles systematisk om den arbejdende by, og man kender meget lidt eller slet intet til den aktive by og også kun lidt til byboernes faktiske mobilitet. Grundlæggende er det officielle statistiksystem sat i spændetroje af et administrationssystem og dets dataindsamlingsprocedurer, som ikke har holdt trit med den nye bymorfologi.

2.1.2. Definition af byer

Denne forskning ser på livskvaliteten i byerne. Men hvad mener vi med byer? Og hvad mener vi med byer set ud fra et statistisk synspunkt? Ifølge Eurostat (1992a) er der fire måder at definere en by på. Den kan defineres som:

- lokale bysamfund, defineret ved byens administrative grænser eller af dens lovmæssige status,
- bymæssige områder eller byenheder, som omfatter bycentre, der bygges fortløbende, og som enten udgør en del af en administrativ enhed eller en gruppe af flere;
- byregioner, der omfatter en bykerne og dens indflydelsessfære eller arbejdskraftopland, som ofte defineres med henblik på pendling;
- flerkernede byregioner eller byområder, som måske er opstået fortløbende, men som omfatter en række centre, der polariserer menneskelige handlemåder. De er ofte produktet af en række bymæssige områder eller byregioner, der, selvom de oprindeligt var adskilte, er blevet slået sammen på grund af deres geografiske omfang (Eurostat 1992a:11).

Hvilket af bykoncepterne, der anvendes, afhænger hovedsageligt af de rejste spørgsmål. Fra et teoretisk synspunkt har byer i dag et så tæt og komplekst forhold til de omgivende områder, at deres livskvalitet ikke kan analyseres alene ud fra strukturkendetegn og karakteristika ved den befolkning, der bor i kernens².

Imidlertid spiller mere praktiske overvejelser ofte en afgørende rolle. Især hvis de samlede data skal anvendes alene, må dataindsamlingen begrænses til officielle statistikker for de pågældende administrative enheder (eller summen af administrative enheder).

Definitionen af byer som *en administrativ enhed*, det laveste lokale niveau for hvert land (Quick, 1994), er sandsynligvis det, der anvendes mest. Denne begrænsning har den ulempe, at de befolkningssektioner, der befinder sig uden for de administrative grænser på grund af under-urbaniseringsprocesser, ikke medtages i dataene. Et sådant valg skyldes først og fremmest problemerne med at definere standard-byområder³ og med at indsamle data om livskvalitet for de små administrative enheder, der indgår i disse byområder.

I Vesteuropa er der godt 500 byer (egentlige byer) med mere end 100.000 indbyggere (tabel 3). Med undtagelse af Det Forenede Kongerige, som på grund af en særlig administrativ byafgrænsning (distriktsråd) har et stort antal byer (222), bliver antallet af byer

² For eksempel bør en social indikator såsom antal hospitalssenge pr. 100.000 indbyggere ikke alene relateres til byens borgere, men til det samlede antal potentielle brugere, der bor i byen og i omgivelserne eller endda i hovedstadsområdet.

³ Begrebet urbanisering kan defineres på forskellige måder og fremstille forskellige niveauer. Se Eurostat (1992b: 52) for en definition af *tætbefolket område*, *mellemområde* og *tyndt befolkede område*.

297. 167 af disse byer (56,2%) er koncentreret i OECD-landene: Nederlandene, Belgien, Tyskland, Schweiz og Italien.

Tabel 3 – Antal vesteuropæiske byer (egentlige byer) med mere end 100.000 indbyggere pr. land i 1991 eller et nærliggende år.

Europæiske byer > 100.000 indbyggere	antal	%
Østrig	5	1,0
Belgien	7	1,3
Danmark	1	0,2
Finland	6	1,2
Frankrig	37	7,1
Tyskland	83	16,0
Grækenland	8	1,5
Irland	2	0,4
Italien	52	10,0
Nederlandene	20	3,9
Norge	3	0,6
Portugal	3	0,6
Spanien	54	10,4
Sverige	11	2,1
Schweiz	5	1,0
Det Forenede Kongerige*	222	42,8
I alt	519	100,0

Note: Det store antal byer i Storbritannien skyldes den statistiske definition vedtaget i dette land, hvor byer normalt svarer til *amtet*.

Kilde: udarbejdet efter De Forenede Nationers *Demografiske Årbog*, 1994; og andre nationale kilder.

I fremtiden vil begrebet for og definitionen af byen stadig være vigtige spørgsmål, som skal behandles med henblik på udvikling af sammenlignelig forskning. Det gælder især følgende:

- Man burde beregne og blive enige om definitionen af byen i samarbejde med de forskellige parter, især i samarbejde med de individuelle lande og byer. Når vi stræber efter at finde sammenlignelige byindikatorer, har vi brug for to geografiske enheder: den administrative by og den funktionelle byregion. Derudover bør indikatorerne fremlægges sammen med en del baggrundsplysninger om byen, herunder et par ord om byens udvikling og en beskrivelse af det fungerende bymiljø.

- Byer har, som lokale myndigheder, hovedansvaret for at håndtere byforandring. Ofte er byer leverandører af tjenesteydelser, og de udvikler og opretholder infrastrukturen. Byens forvaltning er bemyndiget til at lede byen. Derfor er det indlysende, at informationen bør stå til rådighed og fremlægges for den administrative by. En by har imidlertid stor indflydelse på sine omgivelser med hensyn til pendling, jobkoncentration, trafiksystemer osv. Derfor er der et behov for at afgrænse funktionelle byregioner såsom de, der oprindeligt blev defineret for Europa af Hall og Hay (1980) og anvendt af Cheshire i adskillige af hans undersøgelser (se f.eks. Cheshire og Carbonaro, 1996 og Cheshire og Hay 1989). Disse regioner er baseret på rejse-til-arbejde områder og kombinerer arbejdssteder med tilsvarende boligsteder, hvilket gør dem økonomisk mere sammenhængende. Denne fremgangsmåde muliggør skabelsen af en mere konsekvent ramme af områdeneheder. Imidlertid kræves der mere arbejde for at indsamle konsistente og forenelige data, før de kan anvendes i hele Unionen, eftersom der i EU ikke offentliggøres nogen officiel statistik for sådanne områder.

- Det er værd at bemærke, at sammenligning af byer efter deres kendetegn, snarere end efter deres befolkningsstørrelse eller befolkningstæthed, giver mere mening og en mere nøjagtig forståelse for udviklingen der.

- Det er stadig et problem, at der mangler afprøvede begrebsmæssige rammer for forskellige bystatistikker. Der skal ydes en indsats for at etablere pålidelige og fælles definitioner og klassifikationer for bystatistikker og for at fremme sammenligneligheden i internationale bystatistikker. Der bør opfordres til samarbejde mellem byer, bynetværker, byforskningsinstitutter, nationale statistikkontorer, EUROSTAT og andre internationale statistikmyndigheder, først og fremmest Det Internationale Statistiske Institut (I.S.I.), dets sektioner og udvalg, især S.C.O.R.U.S. (Det stående udvalg for Regional- og Storbystatistik) og De Forenede Nationers forskellige afdelinger.

2.1.3. Data om byer

Det er meget svært at finde og sammenligne data om byer i forskellige europæiske lande⁴. Faktisk er der kun gjort få erfaringer inden for denne sektor. En er databasen DATAR-Reclus, der indeholder statistiske oplysninger om 165 europæiske storbyer (med mere end 200.000 indbyggere), brugt af Brunet (1989) til empirisk at etablere *Den blå bananmodel*. Andre ganske tilsvarende data er blevet indsamlet til forskningsprojektet *Byer og den økonomiske udvikling*, udført af Fondazione Agnelli (1989), til den videnskabelige undersøgelse *Le Système des Villes européennes*, udført af Cattani m.fl. (1994), der hovedsagelig anvendte *Geopolis*-databasen, samt til den videnskabelige undersøgelse *Byproblemer og regionalpolitik i Det Europæiske Fællesskab*, udført af Cheshire m.fl. (1988)⁵. Men alle disse videnskabelige undersøgelser er under alle omstændigheder hovedsageligt mere orienteret mod en analyse af den økonomiske struktur, distributionen af funktioner og byernes teknologiske innovationsniveau end mod deres livskvalitet, selvom der i analyserne tages hensyn til de demografiske og socioøkonomiske aspekter.

Der blev også gennemført en mindre dataindsamling af Statistiske udgivelser og kontorer i fem europæiske lande (Tyskland, Italien, Belgien, Nederlandene og Schweiz) til en undersøgelse for EU-Kommissionen om livskvaliteten i byer med over 100.000 indbyggere i det såkaldte *Gamle europæiske bybælte* (Nuvolati, 1996).

Netop nu er to andre internationale forskningsprogrammer om levevilkår og infrastrukturer under udarbejdelse: N.U.R.E.C.'s (Network on Urban Research in the EC = EF's netværk for storbyforskning) projekt for storbystatistik (LCSP) og UNCHS' (Habitat) (FN's center for menneskeboliger) *Indikatorprogram*. Det første er baseret på et spørgeskema udsendt til 3.600 byer over hele verden med mere end 100.000 indbyggere⁶. På grund af det begrænsede antal returnerede og udfyldte spørgeskemaer er sådan et databaseresultat i dag langt fra fuldført. Derudover har kun visse LCSP-indikatorer forbindelse med livskvalitet. På

⁴ Se også Lichtenberger (1995: 185) angående problemerne med manglen på databaser for EU's byer.
⁵ For en mere fuldstændig analyse af de *Historiske databaser* og af de *Komparative undersøgelser af europæiske byer* se især Eurostat (1992a, kapitel VIII og IX), N.U.R.E.C. (1995) og Eurostat (1995).
⁶ Se den sidste N.U.R.E.C., *Interimrapport (Storbystatistikprojekt)*, Duisburg, januar 1995, angående den metodiske fremgangsmåde og de første resultater af denne forskning. Denne videnskabelige undersøgelse er en fortsættelse af I.S.I.-serierne (Det Internationale Statistiske Institut), med titlen *Storbyers internationale statistik*. En anden undersøgelse, baseret på spørgeskemaer, og som ligner LCSP temmelig meget, er Befolkningskrisekomitéens (1990) videnskabelige undersøgelse om livskvalitet i de 100 største storbyområder i verden.

næsten samme måde definerede *Indikator-programmet* fra UNCHS (Habitat) en lang liste med sociale indikatorer, der skulle indsamles på nationalt såvel som på regionalt niveau og byniveau i verdens lande (herunder Europa). I 1997 har *Indikator-programmet* indsamlet resultater fra 113 lande og 181 byer i Asien, Latinamerika, Øst Europa, Stillehavsområdet og alle andre regioner i verden.

Den vigtigste empiriske sammenlignende forskning på området livskvalitet i europæiske byer udføres for øjeblikket af EU's GD XVI. Formålet med undersøgelsen, der hedder *Urban Audit* (storbyundersøgelse), er at udforme en række indikatorer, som kan anvendes på 58 europæiske byer og konglomerater såvel som på udvalgte områder eller distrikter i disse byer. En indledende undersøgelse om tilgængeligheden og behovet for byindikatorer er blevet foretaget af Poulain (1997). OECD-udgivelsen "En bedre forståelse af vores byer: byindikatorernes rolle" udgør et andet vigtigt metodisk bidrag. Rapporten gennemgår den nyeste udvikling inden for udformning og anvendelse af byindikatorer og gør opmærksom på særlige former for indikatorer, især tværsektorielle, som det er nødvendigt at udvikle.

For at undgå overlappning med større projekter sigter rapporten fra Regionsudvalget ikke mod at definere en ny generel liste med sociale indikatorer eller at indsamle empiriske data. Formålet er således at identificere tilkomne livskvalitetsaspekter i det moderne samfund og at analysere metodiske problemer i tilknytning til udformning af indikatorer. Imidlertid refereres der til nogle empiriske data, hovedsageligt for at beskrive nogle tendenser og for at afprøve indikatorernes kvalitet.

2.2. Mod en individualisering af indikatorer

Der er stadig himmelvid forskel mellem den teoretiske debat om livskvalitet som beskrevet ovenfor og den aktuelle anvendelse af indikatorer, der ikke tager hensyn til livskvalitetens sammensatte natur. Der er gjort mange forsøg på at måle livskvalitet. De kan opdeles i mindst to grundlæggende metoder: enten spørger man befolkningen direkte om de mere subjektive aspekter af livskvaliteten, eller man opbygger indikatorer fra sekundære statistikker med henblik på at opstille objektive målestokke. Mens begge metoder rummer både fordele og ulemper, har man i Regionsudvalgets undersøgelse ønsket at anvende indikatorer, som 1) falder i tråd med den aktuelle teoretiske debat, 2) er let omsættelige i praksis, dvs. er baseret på let tilgængelige data, og 3) går længere end de nuværende simple målestokke BNP og arbejdsløshed.

Det metodologiske problem ligger ikke kun i at definere livskvalitet og andre hertil relaterede begreber, men også i at undersøgelsen er begrænset til at handle om byer. Dette indebærer vanskeligheder af tre slags: for det første afgrænsningen af byen som fysisk, social, økonomisk og politisk enhed. Den fysiske afgrænsning har central betydning, men mange af de disponible redskaber er uegnede til en løbende observation af byerne, selv om de er baseret på administrative enheder. Dette er f.eks. tilfældet med "Atlas of Agglomerations in the European Union" (N.U.R.E.C., 1994).

Den anden vanskelighed ligger i den interne differentiering i en by - noget, som sjældent tages med i betragtning, selv om alle er klar over, at der inden for de enkelte byer er store forskelle. De interne forskelle kan have varige konsekvenser for livskvaliteten, hvorfor de bør medtænkes ved udviklingen af et indikatorsystem. Indikatorerne bør således ikke kun udtrykkes som gennemsnitlige talværdier, også den statistiske spredning bør være angivet i undersøgelsen.

Og for det tredje kan byen (selv om den betragtes som en enhed) ikke ses løse af sin geografiske kontekst. Livskvalitet afhænger ikke kun af byen selv, men i høj grad også af det omkringliggende miljø. Miljøet skal ses som en multidimensional størrelse, der indbefatter de politiske, kulturelle og økonomiske sammenhænge, som byen styres af. Det er for eksempel indlysende, at de tjenestebud og faciliteter, der findes i en by, ikke kun er beregnet til byens egne indbyggere, men også til dens opland. På samme måde har den geografiske placering stor betydning for en bys transportsystem, der igen på sin side påvirker det fysiske miljø.

Dette er udgangspunktet for det følgende afsnit, der sigter mod at belyse flere faktorer, som må tages med i betragtning, hvis man vil opstille indikatorer, som er pålidelige uden at være for ambitiøse hvad angår dataadgang og sammenlignelighed.

2.2.1. Generel socioøkonomisk udvikling

Enhver undersøgelse af livskvalitet indeholder indikatorer for befolkningens socioøkonomiske situation. Imidlertid vurderes de forskelligt. Et atlas offentliggjort i Tyskland (Korzak 1995), som viser og analyserer livskvalitet på regionalt plan, lægger kun ringe vægt på den socioøkonomiske situation, eftersom kun ca. 20% af dets indikatorer tager hensyn til dette område. Modsnævningsvis tager de fleste af EU's case studies såvel som projektet "Urban Audit" (Storbyundersøgelse) i langt højere grad hensyn til de socioøkonomiske aspekter.

Socioøkonomiske indikatorer er ubestridt enhver undersøgelses brændpunkt. De øver en vigtig indflydelse på den enkeltes handlefrihed. I princippet kan et solidt økonomisk grundlag ikke ligestilles med et højere livskvalitetsniveau. Et sundt finansielt grundlag giver imidlertid flere handlemuligheder. Den socioøkonomiske situation skal således snarere forstås som et begrænsende element. Selv om en by tilbyder forlystelser, såsom mange teatre, gode restauranter osv., må vi stille spørgsmålet, i hvilket omfang befolkningen er i stand til at benytte sig af disse faciliteter. For at besvare dette spørgsmål er det ikke tilstrækkeligt at udregne det aritmetiske gennemsnit. Der er brug for visse redskaber til at måle fordelingen af de socioøkonomiske indikatorer i befolkningen. Først da kan man bestemme omfanget af en eventuel efterspørgsel på avancerede tjenesteydelser.

Listen over indikatorer, der kan beskrive befolkningens socioøkonomiske situation, er lang, og udvælgelsen afhænger i stor udstrækning af undersøgelsens formål og de tilgængelige ressourcer. Generelt omfatter nøgleindikatorerne lønnet beskæftigelse, arbejdsløshed og indkomst. Eftersom det ofte er svært at indsamle pålidelig information om sidstnævnte, anvender man i stedet ofte egen bolig som indikator.

Lønnet beskæftigelse giver vigtige oplysninger om det økonomiske liv og den økonomiske udvikling. Endvidere går indikatorens betydning ud over økonomiske spørgsmål, eftersom lønnet beskæftigelse ikke alene garanterer ens levebrød; den spiller også en vigtig rolle for individets selvudvikling. Ud over denne direkte indflydelse på den enkeltes livskvalitet er der også indirekte følger. En stærk økonomi giver en region høje skatteindtægter. I Tyskland er indkomstskat den mest indbringende form for skat, som både Forbundsregeringen og delstaterne nyder godt af. Ifølge lovgivningen fordeles en del af disse indtægter til lokalsamfundene, hvor de kan investeres i den stedlige infrastruktur, og dette fører således til en forbedring af befolkningens livskvalitet.

Arbejdsløshedstal. Denne indikator sammenfatter en regions økonomiske problemer og indebærer samtidig en stor risiko for konflikt i befolkningen. Arbejdsløshed er ikke en abstrakt mængde, men har en væsentlig indvirkning på de berørte og deres familier.

Efterfølgende økonomiske og sociale konflikter kan ikke undgås. Hertil skal lægges det følelsesmæssige pres, især når det drejer sig om langtidsløshed. Følgelig bliver arbejdsløshed et alvorligt personligt problem og samtidig en udfordring for samfundet. For den berørte person er der store finansielle tab involveret, hvilket fører til en indskrænkning i sociale kontakter, konflikter i familien og undertiden endda til et forringet helbred. For regeringen betyder arbejdsløshed en betydelig omkostningsfaktor. Derfor er nedbringelse af arbejdsløshedstallet og opnåelse af fuld beskæftigelse centrale målsætninger i enhver politik.

Arbejdsløshedstallet er ubestridt en af de vigtigste og absolut nødvendige indikatorer i et system, der skal gøre det muligt at studere livskvaliteten i byerne. Det skal imidlertid understreges, at der er betydelige problemer i internationale sammenligninger af disse indikatorer, eftersom definitionen på arbejdsløshed varierer mellem EU's lande; selv i det enkelte land kan definitionen meget ofte blive ændret, så den tilpasses politiske behov. Derfor er længerevarende analyser af arbejdsløshedstal komplicerede såvel i enkelte lande som tværnationalt. Alligevel har denne indikator betydelige fordele, som f.eks. at den til stadighed er løbende og tilgængelig for korte undersøgelsesintervaller. De nødvendige statistiske data kan hentes i de statistiske kontors nationale undersøgelser, mikrofolketællinger og de relevante myndigheders publikationer.

Indkomst. Socioøkonomiske indikatorer omfatter også den personlige økonomiske situation, der påvirkes betydeligt af indkomstniveauet. Indkomstdata er imidlertid erfaringsmæssigt meget vanskelige at indsamle, og i vestlige lande, hvor privat ejendom vurderes højt, er ejerskab af egen bolig derfor en passende alternativ variabel, når man skal vurdere husholdningsvelstand.

Ejerskab af egen bolig. I de fleste europæiske lande bliver denne indikator fastslået i forbindelse med folketællingerne, og den er således tilgængelig for byerne på regionalt niveau med nogle års intervaller. I Tyskland råder man desuden over resultater af stikprøvefolketællinger. Når man sammenligner denne variabel på tværs af landene, skal man - som det senere vil fremgå - ligeledes tage hensyn til divergerende sociale og kulturelle værdinormer, hvilket gør denne indikator temmelig kompliceret.

2.2.2. Adgang til tjenesteydelser

Terminen "by" forbindes automatisk med et særligt indhold: stor afveksling, et bredt udvalg af forbrugsgoder og tjenesteydelser, især uddannelsesfaciliteter, et omfattende udbud af underholdning og kulturelle begivenheder. Byen er det sted, hvor avancerede producentsservicecentre - såsom finansielle og juridiske tjenester - fortrinsvis bliver placeret. På disse områder fremstår byen som en leverandør, eftersom det er en af dens helt specielle funktioner at levere alle disse tjenesteydelser. Livskvalitetsundersøgelsen i Tyskland (Korzak, 1995) omfattede byerne og etablerede på regionalt niveau et indeks til at karakterisere de enkelte regioners udvalg af tjenesteydelser. Blandt de 543 regionale enheder indtager storbyer alle de første 30 pladser. Det brede udvalg af tilgængelige tjenesteydelser i byen er et af de kriterier, hvorved byen afviger fra landområderne. Samtidig opstår der en vis afhængighed, fordi mange tjenesteydelser kun er tilgængelige i centrene.

Det skal imidlertid understreges, at udvalget af tjenesteydelser i byer ikke er homogent. Der er betydelige forskelle mellem enkelte byer, hvad angår deres størrelse, struktur og specialisering. For eksempel er der generelt en langt højere koncentration af tjenesteydelser i universitetsbyer eller kulturelle og administrative centre.

Der kan bruges en lang række indikatorer til at beskrive en bys tjenesteydelser. De vigtigste områder i den forbindelse er handel, uddannelse, kultur, underholdning, hotel- og

restaurationsbranchen samt sundhedspleje.

Handel. Sektoren omfatter et stort udbud af tjenesteydelser. Ud over dagligdags forbrugsgoder er produkter med mellemlang og lang levetid tilgængelige i byerne. Der kan peges på to udviklingstendenser, der kan føre til alvorlige problemer for byerne: på den ene side den voksende ensartethed i de centrale dele af byerne, der forårsages af de globalt drevne forretningskæder, og på den anden side den stadige udflytning af forretninger til perifere områder. I den forbindelse ville det være meget interessant at observere forskellige fremtidstendenser ved hjælp af passende indikatorer. Imidlertid er sådanne indikatorer temmelig uhensigtsmæssige til aktuelle undersøgelser, eftersom problemerne hovedsagelig opstår under indsamlingen af data.

Uddannelse. Et af den tyske politiks principper er at give generel adgang til uddannelse. Ikke alle processer inden for uddannelsessektoren kan måles, for i princippet finder de sted overalt, i hverdagslivet såvel som i familien. Statistikken må derfor begrænses til kvantitative aspekter såsom information om antallet af elever og studerende, beståede eksaminer osv. Man kan begynde med at antage, at der i byerne er mange muligheder for at komme i en skole, der tilbyder en almen uddannelse. Af denne grund er disse data kun af sekundær betydning for analysen på byniveau. Til sammenligning er indikatorer, der repræsenterer gymnasieskoler og muligheder for videreuddannelse såsom fagskoler og universiteter, langt vigtigere.

Foruden det offentlige uddannelsessystem tilbyder storbyer endvidere næsten altid private uddannelsesfaciliteter. Disse omfatter private skoler, der tilbyder almen uddannelse, især med en bestemt pædagogisk tilgang, privat undervisning, sprog- og computerskoler osv. På grund af disse ekstra faciliteter har storbyer et kvalitetsmæssigt forspring i forhold til byer i landområder. Disse indikatorer har ikke kun relevans for livskvaliteten, men også for en regions fremtidsperspektiver, eftersom livslang uddannelse af personer med lønnet beskæftigelse er en vigtig forudsætning for økonomisk succes.

En anden nyttig indikator er antallet af biblioteker. Medier såsom bøger, film osv. er nødvendige for at formidle videnskab, kunst og litteratur. Kun via disse medier er det muligt at åbne uddannelserne for alle befolkningsklasser. Et utilstrækkeligt antal biblioteker modsvarer et lavt regionalt niveau mht. uddannelsesmuligheder. Der kan imidlertid endnu ikke siges noget om, i hvor høj grad nye teknologier vil kompensere for disse regionale skævheder.

Kultur, underholdning, hotel- og restaurationsbranchen. Disse sektorer spiller en meget vigtig rolle, for byen er ligeledes et sted for fritidsaktiviteter. Især i de sidste årtier har fritid fået stadig større betydning i den enkeltes liv. På dette område kan der udpeges en række indikatorer, der forsøger at afspejle kulturlivet, samt underholdnings- og restaurationsbranchen. Deres udtryksformer er mangfoldige: teater, biografier, kabaret, cirkus, restauranter osv. Teatre som et udtryk for avanceret civilisation, museer som uddannelsesinstitutioner og et sted for historisk bevidsthed, biografier som den moderne tidsalders kunst. Der bør lægges vægt på indikatorer, der er baseret på biografier, da disse udgør et vigtigt element i vores hverdagskultur. Store som små har råd til at gå i biografen, der tillige fungerer som socialt mødested.

Sundhedsvæsen. Infrastrukturen for sundhedspleje og adgang til læge fokuserer på byerne, hvor de fleste hospitaler og læger findes. Alle hospitaler tilbyder særlige diagnostiske metoder og behandlingsformer, og hver enkelt læge har sit eget specialeområde. Dette fører til et meget komplekst udvalg af sundhedstjenester, som kun står til rådighed i byer, og som er let tilgængeligt for indbyggerne. Af denne grund bør der tages hensyn til indikatorer for

sundhedspleje. Visse problemer kan imidlertid opstå, når man sammenligner data fra sundhedssektoren på international basis. På grund af visse omstændigheder, såsom forskellige holdninger til sygdom på grund af kulturelle forskelle, forskellige forsikringsystemer samt de nationale definitioner af de indsamlede data såvel som af indsamlingsmetoderne, er det meget svært at foretage internationale sammenligninger.

Iværksættelse. For hvert af disse områder kan forskellige variable måles med henblik på at beskrive de tilgængelige tjenesteydelser i byen (se Andranovich & Riposa 1993; Lineberry 1984; Mendenso 1986):

- placering af tjenesteydelsen i byen – tilgængelighed
- tjenesteydelsens hyppighed – antal tjenesteydelser i en given tidsperiode
- tjenesteydelsens kvantitet - antal tjenesteydelser pr. 100.000 indbyggere
- tjenesteydelsens kvalitet – tiltrækningskraft, fysiske forhold, servicepersonale, kundetilfredshed
- forbrug af tjenesteydelser – antal benyttede tjenesteydelser.

Hvis den officielle statistik anvendes til at definere indikatorerne, kan alle mængder, der hidrører fra de kvantitative faktorer, anvendes. Som eksempel kan nævnes biografier pr. 100.000 indbyggere. Kvalitative indikatorer er ønskelige, men samtidig problematiske på analysestadiet. Et af de centrale punkter er indsamlingen af relevante data og disses sammenlignelighed.

Hvis man definerer og analyserer indikatorer for udbuddet af tjenesteydelser, opstår der uundgåeligt følgende spørgsmål: hvilken befolkning forsynes? Tjenesteydelserne rækker langt ud over byernes administrative grænser. Ikke alene byen, men en hel region forsynes. For at gøre tingene yderligere komplicerede har denne region ikke en bestemt mængde, eftersom hver enkelt tjenesteydelse har sit eget brugerområde. Et operahus har for eksempel et større kundeunderlag end en biograf. Hvis det overhovedet er muligt at sondre mellem disse regioner, kan det ske ved omfattende og indgående enkeltundersøgelser.

Hvis analysen alene fokuserer på bybefolkningen, resulterer byens overregionale forsyningsfunktion i en overvurdering af tjenesteydelsens kvalitet og dermed af livskvaliteten for den fastboende befolkning. Jo større tiltrækningskraft udbuddet af tjenesteydelser har, og jo større kundeunderlaget er, jo højere bliver graden af overvurdering.

Et yderligere problem er, at hvis indikatorerne er relateret til befolkningen, kan det ikke konkluderes, at livskvaliteten forøges i forhold til det kvantitative udvalg af tjenesteydelser. Man kan formode, at der for hver enkelt forsyningsfunktion findes en form for optimal værdi, det er nødvendigt at opnå. På dette område halter forskningen imidlertid langt bagud.

2.2.3. Interne uligheder

Dette afsnit fokuserer på "retfærdigheden" eller interne uligheder i byerne. De europæiske byers socioøkonomiske sammensætning efter krigen er karakteriseret ved på den ene side en kontrast mellem velstand og fattigdom og på den anden side rumlige forskelle mellem etniske (og ligeledes køns- og alders-) grupper. Hvis ikke ulighederne udjævnes af middelklassen, taler vi om *polarisering*, mens middelklassen i de fleste europæiske byer tenderer mod at skabe en stødpude mellem rige og fattige. Teknologisk innovation kan udbyde sociale skel forskelligt i forskellige bytyper. I globale byer har vi polarisering (Sassen 1991), i perifere byer har vi homogenisering med en nedadgående udjævning af de fleste sociale grupper livskvalitet (Leontidou 1996b), og i grænsebyer kan sociale/etniske

uligheder anspre til udenlandsk indblanding og forårsage krig, som det blev understreget for nylig på Balkan.

Det er interessant at følge ændringerne i de indikatorer for interne uligheder, som byanalytikere har benyttet sig af gennem tiderne. Før i tiden blev der lagt stor vægt på rumlig adskillelse i byerne med hensyn til beskæftigelse, race, etniske grupperinger og uddannelse. I efterkrigstiden formaliserede den "faktorbestemte økologi" denne vægning i kvantitative modeller, som ordnede bymorfologien på forskellige måder alt efter den undersøgte faktor (Carter 1995). I løbet af den kritiske geografis periode efter 1970'erne bevægede fokus sig hen imod klassestruktur, beskæftigelses-arbejdslededsdimensionen og spørgsmålet om etniske minoriteter.

I dag har postmoderne analyser ændret vægningen hen imod de subkulturer, der danner bymosaikken. Der fokuseres på køn, etnisk tilhørsforhold, vandring og fattigdom, mens byernes klassestruktur skubbes til side. Postmoderne forfattere tager fat på folkekulturer og livskvalitet og stiller dem op mod dominerende kulturer. Sociale forskelle undersøges og respekteres (Leontidou 1996a, Ellin 1996). Socialt udelukkede grupper er tilbøjelige til at leve udenfor eller i modsætning til dominerende samfundsnormer og til at definere livskvalitet i byen på deres egne alternative måder (Leontidou 1990; Leontidou m.fl. 1999).

I den postmoderne periode fokuseres der mere på, hvordan sociale skel mellem forskellige samfundsklasser, racemæssigt og etnisk tilhørsforhold, aldersgrupper og køn skaber forskellige behov for livskvalitet. Indbyggere og besøgende bruger byen forskelligt, og turister går efter og værdsætter forskellige ting og berøres derfor af forskellige indikatorer. Faciliteter og infrastruktur har forskellig vægt og betydning for forskellige sociale kategoriers og grupper livskvalitet. Globaliseringen og kommunikationsrevolutionen skubber de relevante indikatorer, der bruges i vores komparative analyse af EU's byer, i forgrunden.

Det er svært at samle grundlæggende data for interne sociale uligheder i byerne, fordi indkomstgrupper i europæiske byer ikke optræder i statistikken, og fordi jobkategorierne varierer fra land til land. Sidstnævnte problem kan overvindes med bistand fra eksperter, men det første er sværere at løse. Bymæssig segregation og uligheder i rum er heller ikke lette at måle ved at anvende en og samme indikator for hver by. Man kunne prøve med Gini-koefficienter, men det er kompliceret at samle de nødvendige data.

I flere lande gives der relevante indikatorer i forbindelse med registreringer af husholdningernes forbrugsmønstre og de indkomster, der indberettes til skattemyndigheder, men ofte er disse desværre ikke geografisk opdelt. Man kunne derfor overveje at kontakte de kompetente myndigheder og overtale dem til at opdele disse data. Hvad angår de eksisterende data, afhænger deres anvendelse meget af lokal viden, fordi forskellige tal afspejler forskellige forhold i hvert land og hver region.

Selvom de ovenfor fremhævede problemer er afgørende for sammenligninger landene imellem, kan man ved analyser af uligheder i byerne drage nytte af den voksende spredning af geografiske databaser samt digitale kort og teknologier til at håndtere disse, såsom Geographic Information Systems (GIS). Disse redskaber giver organer i den offentlige sektor mulighed for at analysere de sociale og økonomiske skævheder og behov langt mere målrettet, samt planlægge indgreb og øremærke ressourcerne mere effektivt ved at koncentrere dem på de områder, hvor behovet er størst. Nogle eksempler er vist i afsnit 3.3.3.

2.2.4. Tiltrækningskraft

Tiltrækningskraft er en meget subjektiv og samtidig meget abstrakt størrelse i beskrivelsen af en by. Næppe nogen anden faktor giver anledning til så forskellige og frem

for alt så modstridende synspunkter som begrebet tiltrækningskraft. For nogle mennesker ligger byens tiltrækning i dens fysiske ydre, for andre er det kulturlivet eller byens landlige omgivelser. Hvis tiltrækningskraft skal bedømmes, er det ikke muligt at definere objektive indikatorer. På intet andet område er de individuelle opfattelser mere indbyrdes afvigende. Hvad er det for træk, der bidrager til en bys tiltrækningskraft? Er det i det hele taget en målelig størrelse?

Udbudsfunktion. Når man prøver at besvare det første af disse to spørgsmål, står det klart, at vi allerede har behandlet et tiltrækningsområde, nemlig udbudsfunktionen. En af byens tiltrækningskomponenter består i at anvende disse funktioner. I denne forbindelse skal det understreges, at indkøb ikke altid kan reduceres til "at anskaffe sig noget"; det kan også fortolkes som en fritidsfunktion. På byplanlægningssiden forfølges denne målsætning konkret: indkøbsturen gøres til en oplevelse. Dette indebærer gode adgangsmuligheder, hvor bilen foretrakkes som transportmiddel, et behageligt bymiljø og mulighed for at forbinde indkøb med andre tiltrækkende aktiviteter, såsom at gå på restaurant eller i biografen. De hidtil foreslåede indikatorer kan således også fortolkes i relation til tiltrækningskraften.

Dette særlige træk kan afgjort få besøgende til at give byen topkarakterer. For størstedelen af bybefolkningen er tiltrækningskraften imidlertid en sum af mange andre kriterier, som hver enkelt person vurderer forskelligt. Disse kriterier omfatter miljø, arkitektur og rekreative faciliteter i bycentrene. En vurdering af tiltrækningskraften standser imidlertid ikke ved byens grænser, idet også de rekreative muligheder i omegnen har indflydelse på folks opfattelse.

Miljøkvalitet. Alle indikatorer, der drejer sig om miljø, har stor betydning. I denne forbindelse skal termen miljø opfattes i sin videste forstand, dvs. både det naturlige og det menneskeskabte miljø. Dette omfatter grundelementerne jord, vand og luft, hvis beskaffenhed har en betydelig indvirkning på vores sundhedstilstand. I den forbindelse kan der skabes økologiske indikatorer, der fastlægger omfanget af miljøskaeder såsom forureningsbyrde, CO₂-niveau, aerosoler osv. Miljøindikatorerne omfatter ligeledes kvantitative undersøgelser af kvaliteten af åbne områder og vandområder såvel som indikatorer for klimaet.

Disse indikatorer er meget lovende, eftersom de har direkte indflydelse på livskvaliteten. Imidlertid står man over for betydelige problemer, når man udfører undersøgelser og sammenligner data, som er indsamlet uden for de nationale grænser. Der opstår metodologiske spørgsmål, der vedrører alt lige fra selve målingsteknologien til problemet med at relatere de opmålte punkter til større områder. Derudover anvendes visse variable i mange lande ikke i de officielle statistiske undersøgelser. I Tyskland udføres der f.eks. regelmæssigt områdespecifikke undersøgelser, således at centrale åbne byområder kan anvendes som indikator. På den anden side er det tilgængelige antal af sådanne data i Italien desværre lavt. Disse indikatorer er derfor ikke særligt egnede til at indgå i de igangværende iagttagelser.

Iværksættelse. På baggrund af ovenstående betragtninger skal der findes erstatningsindikatorer, som kan give en relativt objektiv beskrivelse af byens tiltrækningskraft. Til dette formål foreslås to indikatorer: på den ene side antallet af årlige overnatninger relateret til befolkningens størrelse og på den anden side migrationsbalancen. Antallet af overnatninger viser, i hvilket omfang byen tiltrækker besøgende udefra. Dette er en samlet indikator, der sammenfatter alle former for besøgende, hvad enten de kommer i forretnings- eller turistøjemed. Migrationsbalancen beskriver imidlertid, i hvilket omfang byen tiltrækker folk, der har til hensigt at gøre den til centrum i deres liv, i det mindste på mellemlang sigt, eller frastoder folk, hvis balancen er negativ. I den forbindelse skal begrebet tiltrækningskraft forstås bredt, og det har også et økonomisk aspekt, dvs. byen som et arbejdssted.

2.2.5. Teknologi- og innovationspotentiale

Ud fra det teoretiske perspektiv, der blev fremlagt i punkt 1.2.2., vil det være relevant at udvikle en række indikatorer, der afspejler fire hovedtræk:

1. Arbejde i informationssamfundet (organisatorisk bevidsthed, især i SMV'er, arbejdsmetoder)
2. Beskæftigelse i informationssamfundet (uddannelse)
3. Samhørighed (bedre adgang til og anvendelse af informations- og kommunikationsteknik (IKT) på tværs af alle opdelinger i samfundet)
4. Adgang til offentlig sektor information (IKT-strategier og datainfrastrukturer på lokalt niveau).

Det første punkt kræver detaljerede lokale undersøgelser af store virksomheder og SMV'er svarende til de nationale undersøgelser, der er gennemført i Storbritannien for Handels- og Industriministeriet "Benchmarking the UK in the Information Age" (Benchmarking af Storbritannien i informationsalderen), hvor man undersøgte 500 virksomheders viden om IKT-spørgsmål, tilgængelighed og brug af IT-infrastruktur og -software (<http://www.isi.gov.uk/isi/bench/index.htm>). Der er også brug for lignende undersøgelser til det fjerde punkt (Craglia og Signoretta, 1999).

Det andet punkt omhandler hovedsagelig uddannelse. Her kan en nyttig indikator være antallet af personer med en akademisk uddannelse, eftersom der er en klar sammenhæng mellem jobskabelse i de informationsbaserede industrier og en umiddelbart tilgængelig akademisk uddannet arbejdskraftreserve. Denne indikator har ligeledes den fordel, at de relevante data er lette at indsamle og ajourføre. Ulempen er, at sammenligning mellem forskellige lande ikke altid er let på grund af forskelle i uddannelsessystemerne, og at denne variabel ikke dækker det voksende antal erhvervsuddannelsesinitiativer, som sandsynligvis kommer til at spille en vigtig rolle, når det gælder om at slå bro over færdighedskløften i fremtiden.

Det tredje punkt bør omfatte såvel udstyrsindikatorer (antal telefoner, computere og adgangssteder til Internettet) som anvendelsesindikatorer (Internetbrug og trafikvolumen på kommunikationsnetværkerne). Desværre er data om mange af de ønskværdige indikatorer svære at indsamle på grund af de degulerings- og privatiseringstendenser, der præger denne industri. Selvom brugerne har høstet fordele af den stigende konkurrence, hæmmer hensynet til forretningshemmeligheden indsamlingen af data. For eksempel har forespørgsler om antallet af mobiltelefonkunder i udvalgte byer kun ført til følgende:

Efter at have undersøgt Deres spørgsmål om antallet af mobiltelefonkunder i Birmingham, Sheffield og Nottingham skønner vi, at stikprøvestørrelsen er for lille til at medtage tallene ned til specifikke byer. Jeg håber, De kan have glæde af følgende regionale oplysninger: Øst- og Vestmidtengland: mobiltelefonindehavere 16% af befolkningen (heraf 36% hos Cellnet), Yorkshire og Humber side 13% af befolkningen (heraf 35% hos Cellnet) (Kilde: Cellnet, 22/9/1998).

Et andet problem er, at det i denne dynamiske sektor er svært at måle substitutionseffekterne. For eksempel kan antallet af installerede telefonlinjer, som traditionelt er blevet brugt til at måle adgangen til tjenesteydelser (se for eksempel Kommissionen 1994), nu tænkes at undervurdere virkningen af mobiltelefoner og fast lufttelefoni, såsom Ionica i Storbritannien, som ikke leverer linjer via kabler men via fast

parabolantenne. Endelig er det i forbindelse med internetadgang og -strømme nok muligt at kontrollere trafik fra akademiske eller statslige institutioner, men derimod næsten umuligt at fastslå den geografiske placering af trafik i forbindelse med domænområder som ".com" eller ".co.uk" (Craglia, 1996).

Ud fra disse betragtninger omfatter de alternative variable i denne undersøgelse antallet af hardware- og softwarebutikker som udstyrsindikatorer og antallet af WWW-hits for de undersøgte byer som en grov anvendelsesindikator. Disse indikatorer er langt fra tilfredsstillende, men de udgør en første pragmatisk løsning, indtil mere fyldestgørende datakilder er tilvejebragt.

3. Dataanalyse

3.1. Valg af indikatorer

Det er ikke denne rapport's mål at sammenligne data for forskellige indikatorer og forskellige byer i EU. Som vi gør opmærksom på i tidligere kapitler, interesserer andre og større igangværende EU-projekter sig for dette mål. Denne rapport er mere metodologisk og sigter på at afprøve indikatorernes empiriske konstruktion, især hvad angår datatilgængelighed og -pålidelighed i enkelte casestudies eller ved hjælp af internationalt tilgængelige databaser, og formålet er således ikke at analysere disses effektive sammenlignelighed og fortolkningsmuligheder. De hovedindikatorer, der er taget hensyn til ved forskellige formål, er følgende:

Socioøkonomisk udvikling

Indikatorer:

- arbejdsløshedstal
- procentsats for ikke cjet bolig

Tjenesteydelsers tilgængelighed

Indikatorer:

- hospitalssenge pr. 100.000 indbyggere
- biografte og natklubber pr. 100.000 indbyggere

Interne uligheder

Indikatorer:

- % boliger uden bad
- % befolkningen uden kvalifikationer
- % arbejdstagere
- % lønmodtagere
- % ufaglærte

Tiltrækningskraft

Indikatorer:

- ferieboliger pr. 1.000 boliger
- åbne udendørsarealer pr. indbygger i m²
- befolkningsstrømme (indvandring/udvandring)
- registrerede hotelovernatninger pr. 100.000 indbyggere

Teknologi- og informationssamfundspotentiale

Indikatorer:

- antal gange byen optræder på World Wide Web
- computerforretninger pr. 100.000 indbyggere

Som vi nævner senere, er ikke alle indikatorer blevet afprøvet på samtlige byer, men der er foretaget en udvælgelse ud fra de kilder, der var til rådighed. Det skal også understreges, at der kun er udført komparative analyser for de indikatorer og byer, der allerede indgik som en del af komparative databaser, idet forskelle i de operationelle definitioner for byindikatorer i forskellige lande forhindrer sammenlignelighed inden for denne undersøgelses rammer.

3.2. Kriterier for udvælgelse af casestudies

Der har været anvendt forskellige kriterier for udvælgelse af casestudies. I Tyskland og Italien har man anvendt en omfattende database, konstrueret af Nuvolati og Schweikart (1995), om livskvalitet i byer med mere end 100.000 indbyggere (tabel 5) som det vigtigste redskab til at afprøve de foreslåede indikatorers holdbarhed. I Tyskland har man suppleret denne analyse ved ligeledes at gå tæt på tre byer ud fra følgende kriterier: størrelsen repræsenteret ved antal indbyggere og den økonomiske situation repræsenteret ved arbejdsløshedsprocenten. Endvidere skulle en af byerne ligge i Østtyskland. Tabel 4 viser fordelingen af de 100 største tyske byer efter indbyggertallet.

Tabel 4 – De 100 største tyske byer efter indbyggertal 1998.

Indbyggere	Antal	Antal indbyggere i tusinder	% af den tyske befolkning
> 1.000.000	3	6.307	7,7
500.000 – 1.000.000	9	5.523	6,7
200.000 – 500.000	27	7.653	9,0
100.000 – 200.000	45	5.885	7,2
< 100.000	16	1.411	1,7

Kilde: Deutscher Städtetag 1998 og 1999

Der er udvalgt tre typer byer: med mere end 1 million indbyggere, med omkring 500.000 indbyggere og med omkring 100.000 indbyggere.

Tabel 5 – Tyske og italienske byer i databasen.

Tyske byer		Italienske byer
Aachen	Oberhausen	Alessandria
Augsburg	Offenbach am Main	Ancona
Bergisch-Gladbach	Oldenburg	Bari
Bielefeld	Osnabrück	Bergamo
Bochum	Paderborn	Bologna
Bonn	Pforzheim	Bolzano
Boitrop	Recklinghausen	Brescia
Braunschweig	Regensburg	Cagliari
Bremen	Remscheid	Catania
Bremerhaven	Reutlingen	Catanzaro
Darmstadt	Saarbrücken	Cosenza
Dortmund	Salzgitter	Ferrara
Düsseldorf	Siegen	Firenze
Duisburg	Solingen	Foggia
Erlangen	Stuttgart	Forlì
Essen	Ulm	Genova
Frankfurt am Main	Wiesbaden	La Spezia
Freiburg i. Br.	Witten	Latina
Fürth	Wolfsburg	Lecce
Gelsenkirchen	Würzburg	Livorno
Göttingen	Wuppertal	Messina
Hagen		Milano
Hamburg		Modena
Hamm		Napoli
Hannover		Novara
Heidelberg		Padova
Heilbronn		Palermo
Herne		Parma
Hildesheim		Perugia
Ingolstadt		Pescara
Karlsruhe		Piacenza
Kassel		Pisa
Kiel		Ravenna
Koblenz		Reggio di Calabria
Köln		Reggio nell'Emilia
Krefeld		Roma
Leverkusen		Salerno
Ludwigshafen		Sassari
Lübeck		Siracusa
Mainz		Taranto
Mannheim		Terni
Mönchengladbach		Torino
Moers		Trento
Mühlheim a. d. Ruhr		Trieste
München		Udine
Münster		Venezia
Neuss		Verona
Nürnberg		Vienna

I hver kategori har man udvalgt en by med et højt arbejdsløshedstal, hvilket vil sige over det nationale gennemsnit. På grund af sin særlige situation er Berlin udelukket fra dette udvalg. Med næsten 3,5 millioner indbyggere og stillingen som Tysklands kommende hovedstad, kan Berlin ikke medtages som repræsentativ. Derfor har man udvalgt følgende byer: Hamburg med mere end 1,7 millioner indbyggere, Duisburg med ca. 500.000 indbyggere og Dessau, som er en by med mindre end 100.000 indbyggere, som repræsentant for en lille by i en af de nye tyske delstater.

Hvad angår Storbritannien har man anvendt de to følgende kriterier for at udvælge byer: 1) fattige byområder og 2) forskellige indbyggertal. I forbindelse med det første

kriterium har man anvendt indekset fra 1998 over fattige lokalområder udarbejdet af det britiske ministerium for miljø, transport og regionalpolitik (DETR, 1998). Dette indeks indeholder tre forskellige niveauer. Det første er et distriktsniveau baseret på 12 variabler, der angiver økonomiske vilkår, lav indkomst, sundhed, uddannelse, miljø, kriminalitet og boligforhold. Hovedparten af de 12 variabler er blevet opdateret til situationen i 1996-97 på grundlag af mange forskellige kilder, mens de to andre niveauer, der omfatter lokalvalgsdistrikter ("ward districts") og folketællingsdistrikter, er baseret på folketællingen i 1991. Ikke desto mindre er de relevante i sammenhæng med det overordnede distriktsindeks, da de kan give fingerpeg om geografiske koncentrationer af fattigdom. 1998-indekset er blevet udregnet for de 354 distriktsmyndigheder i England efter den seneste omlægning af kommunegrænserne. Tabel 6 nedenfor viser fattigdomsrangordenen i tre konkrete casestudies, der er blevet udvalgt, fordi de henholdsvis repræsenterer en storby (Birmingham), en mellemstor by (Sheffield) og en mindre by (Nottingham).

Tabel 6 - Lokalt fattigdomsindeks 1998.

	Birmingham	Sheffield	Nottingham
Indbyggertal i 1991	911.355	482.226	250.161
Distriktrangorden (ud af 354 distrikter)	5	25	16
Rangorden for fattigdomsintensitet i "wards"*	1	6	21

(lokalvalgsdistrikter)

* Angiver det gennemsnitlige resultat af de 12 variable i de tre fattigste "wards" i distriktet. Kilde: DETR, 1998; OPCS, 1992

Som det fremgår af tabel 6 er de tre byer henholdsvis nr. 5, 16 og 25 ud af 354 distrikter i England. De tilhører derfor de fattigste byer i England baseret på distriktets gennemsnit som helhed. Anden række i tabellen viser deres rangorden baseret på det gennemsnitlige resultat for de tre fattigste "wards" i hvert distrikt. Dette afspejler den kendsgerning, at fattigdom forekommer i bestemte lommer i byen, hvor der i nogle områder er dyb fattigdom. Med denne forholdsregel skal man forsøge at registrere fattigdomsintensiteten, der ellers kan blive skjult under udregningen af gennemsnittet for hele distriktet. I den forbindelse er de udvalgte lokale myndigheder desuden blandt dem, som har den højeste grad af fattigdomsintensitet.

Kriterierne for udvælgelse af de tre græske byer har været mere *metodologiske* end empiriske, da dette projekt sigter på metodologiske nyskabelser. Vi valgte Athen, fordi det er den by, der har den mest komplette række nationale statistiske data. Den næste by, Heraklion, repræsenterer de data, der er tilgængelige for de øvrige græske byer. Den tredje by er Mytilini på Lesbos, hvor der kunne foretages lokale undersøgelser, og man kunne samle de datakilder, der blev fundet hos lokale myndigheder og i andre institutioner. Byerne blev udvalgt som repræsentanter for tre meget forskellige bystørrelser for at give en idé om forskellige typer livskvalitet i hierarkiet af græske byområder. Byerne skal dog ikke opfattes som repræsentanter for de respektive bystørrelser, med mindre et bredere forskningsprojekt udvider antallet af byeksempler, i det mindste for kategorien af små byer med forskellige funktioner.

3.3. Opbygning af indikatorer

3.3.1 Generel socioøkonomisk udvikling

De socioøkonomiske indikatorers potentiale kan vises ved hjælp af en analyse af følgende to eksempler: på den ene side arbejdsløshedsprocenten og på den anden andelen af boligejere, der bor i deres egen bolig. Der lægges i beskrivelsen størst vægt på en sammenligning af byerne i Tyskland og Italien.

Tabel 7 - Eksempler på socioøkonomiske indikatorer for italienske og tyske byer på over 100.000 indbyggere.

#	Indikator	Tyskland		Italien	
		Gennemsnit	VK	Gennemsnit	VK
1.	Arbejdsløshed i %	10,98	22,94	16,86	61,37
2.	Ungdomsarbejdsløshed i %	12,68	13,86	36,02	55,04
3.	Beskæftigelse bl. kvinder i % ¹⁾	42,47	10,84	36,96	26,39
4.	Indkomst ^{1) 2)}	23.588,09	12,05	13,52	22,01
5.	Arbejdspladser i industrien	18,18	40,45	9,45	44,08
6.	Arbejdspladser i serviceerhverv	27,82	34,98	30,14	20,77
7.	M ² pr. beboer i bolig	34,26	4,82	33,34	10,93
8.	Ejer af egen bolig i %	24,56	26,83	61,24	9,29

VK: variationskoefficient i %

Data fra perioden 1989-1994

¹⁾ Absolutte data ikke sammenlignelige

²⁾ Tyskland i DM, Italien i millioner LIT

Tabel 7 viser udvalgte socioøkonomiske indikatorer for Tyskland og Italien, hvilket giver store forskelle mellem de to lande. Alle indikatorernes gennemsnitsværdier er klart mere negative i Italien, hvis man ser bort fra arbejdspladserne inden for serviceerhvervene. I det følgende vil vi gå tættere på to indikatorer.

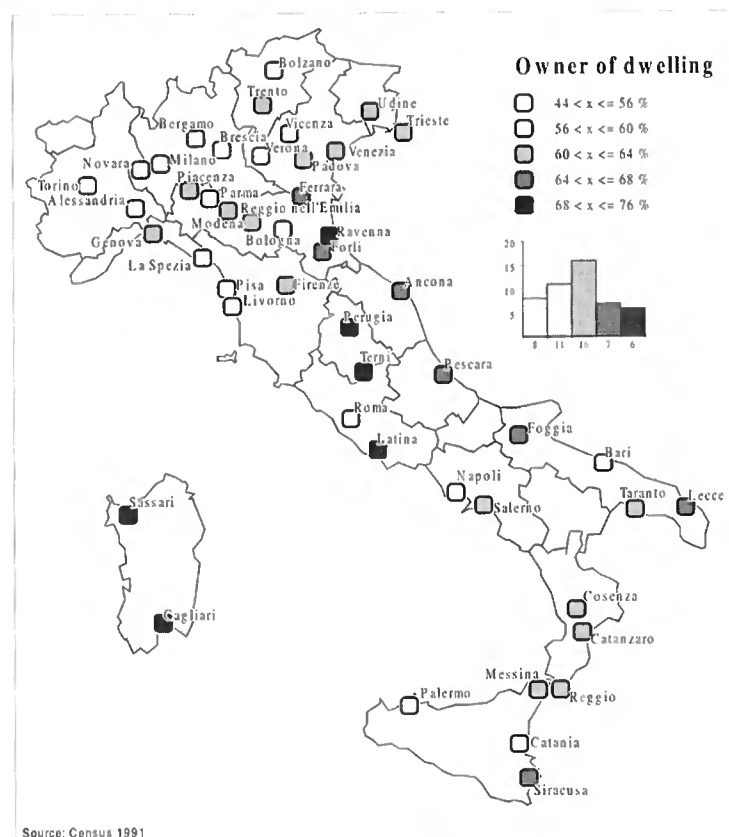
Arbejdsløshedstal og ungdomsarbejdsløshed. Den mest slående forskel ligger i arbejdsløshedstallene. Værdierne er klart højere i Italien, især er ungdomsarbejdsløsheden på 37% tre gange højere end i Tyskland. I Italien er arbejdsløshedens variationskoefficient høj. Det betyder, at der findes markante geografiske forskelle. Analyseres den geografiske fordeling af arbejdsløsheden, viser begge dens indikatorer et kraftigt dyk mellem de nordlige og de sydlige italienske regioner. Det viser sig, at indikatorerne falder sammen med påstanden om, at Italien er opdelt i tre dele. Byer, der ligger i det såkaldte Tredje Italien, dvs. den centrale og nordvestlige del af landet, har den laveste arbejdsløshedstal. Byerne i denne region, såsom Parma, Modena og Reggio Emilia, har også den laveste ungdomsarbejdsløshed.

De tyske værdier gælder kun for byer beliggende i de gamle vesttyske delstater. De geografiske uligheder er ikke så udprægede som i Italien, selvom man ikke desto mindre kan påvise nogle klare geografiske strukturer. I de gamle delstater er der ligeledes stor forskel mellem nord og syd. Bortset fra et par enkelte undtagelser er arbejdsløsheden i de gamle industriområder som Ruhrdistriktet det største i Tyskland, mens den er lavest i de sydlige regioner. Den anden indikator, ungdomsarbejdsløsheden, kan ikke anvendes på denne model, da det ikke er muligt at skabe en klar struktur i datafordelingen.

I Italien er indikatorerne "arbejdsløshedstal" og "ungdomsarbejdsløshed" i meget stor udstrækning sammenfaldende ($L = 0,99$, hvor L er lighedsfaktoren). I Tyskland er der derimod ikke noget udtalt statistisk sammenfald ($L = 0,10$). I Tyskland viser tallene for ungdomsarbejdsløshed en bemærkelsesværdigt lavere variationskoefficient i sammenligning med den samlede arbejdsløshedsprocent, og den geografiske fordeling er underlagt et totalt anderledes geografisk mønster. Det er særdeles interessant, at næsten samtlige sydtyske byer udviser værdier, der ligger over gennemsnittet, bortset fra München, Erlangen og Heidelberg. Ruhrdistriktet har en heterogen struktur, hvor byer med høj ungdomsarbejdsløshed er et temmelig sjældent fænomen.

Boligejere. En meget slående forskel mellem Italien og Tyskland ligger i andelen af boligejere. I Italien når andelen af dem, der ejer deres egen bolig, op på 61%, og den er således to gange højere end i Tyskland, hvor tallet ligger på ca. 25%. Selv den laveste værdi for Italien, 44% i Napoli, er højere end den højeste i Tyskland, hvor Reutlingen når op på 43%. I Italien er andelen af boligejere størst i bycentrene og på Sardinien. Også i landets sydlige regioner ligger det tilsvarende tal for de fleste byer over gennemsnittet og således højere end i de nordlige regioner (Fig. 2). Dette skyldes grundlæggende de to følgende faktorer. Generelt er priserne på fast ejendom væsentlig højere i nord end i syd. Endvidere er ejendomspriserne i store byer som Milano og Torino langt højere og derfor en hindring for at erhverve egen bolig. I de sydlige regioner er for det første de mere gunstige grundpriser og for det andet samhørigheden inden for store familier de afgørende faktorer, der opmuntrer folk til at erhverve egen bolig. Selvom indkomsten i Syd ligger under gennemsnittet og en stor del af arbejdstagerne er uden arbejde, er andelen af boligejere ikke desto mindre alligevel høj. De økonomiske uligheder opvejes af, at der er mange selvbyggere, så udgiften til nye huse holdes nede. Således bliver også familier med lave indkomster i stand til at blive ejere af egen bolig.

Fig. 2 – Andel af boligejere i Italien 1991.

I Italien er andelen af boligejere ikke alene højere, men fordelingen i byerne er også mere homogen end i Tyskland, hvor variationskoefficienten er tre gange så stor som i Italien. I Tyskland finder vi den laveste sats for ejere i store byer som Frankfurt, hvor den pågældende kvote ligger på 12,3%.

Sammen med prisniveauet for fast ejendom har også udvandringsadfærden en vis indflydelse på andelen af boligejere. På den ene side udvandrør arbejdstagere fra Syd- til Norditalien på grund af bedre jobmuligheder. De har ikke de nødvendige midler til at købe en bolig. På den anden side er samfundet i Norditalien mere dynamisk og mobilt. Forandringer på grund af jobmuligheder er mere almindelige end i Syden, og man foretrækker derfor at bo i lejede boliger. Den eksisterende dynamik samt mange job på et højere niveau skaber en sammenhæng med et lavt antal ejerboliger. Denne indikator er som følge heraf lav i dynamiske centre som Milano og Torino i Nord samt Napoli og Palermo i Syden. I tyske byer som Frankfurt, Düsseldorf og Hannover finder vi en tilsvarende situation.

Arbejdsløshed og udvandring. Disse indikatorer er specielt blevet afprøvet på de tre

byer Hamburg, Duisburg, og Dessau. Som vist i tabel 8 er der klare forskelle mellem de tre byer. Især udtrykker indikatorerne for arbejdsløshed og udvandring tydeligt byproblemerne. Byen Dessau er en typisk repræsentant for en mindre by i Østtyskland. Indtil i dag har disse byer måttet slås med tabet af arbejdspladser i industrien. Det er kun lykkedes et fåtal af dem at skabe nye job i lovende industrier. Derfor udvandrere disse byers befolkninger. I perioden 1991-95 nåede den gennemsnitlige udvandringssats for Dessau op på -5,4 pr. 1.000 indbyggere. Det skal dog imidlertid nævnes, at der her er tale om en selektiv form for udvandring, da det hovedsagelig er unge, der har alderen til at indtræde på arbejdsmarkedet, som beslutter sig for at udvandre. Udvandringen bliver ikke opvejet, men snarere intensiveret af den naturlige befolkningsudvikling. I Østtyskland er fødselstallet faldet betydeligt siden den tyske samling, således at antal dødsfald i de fleste tilfælde overstiger antallet af fødsler. Som følge heraf har Dessau haft et alvorligt befolkningsstab, og der er nu kun er 86.000 indbyggere af de tidligere mere end 100.000 tilbage.

Tabel 8 – Indikatorer for socioøkonomiske vilkår og udvandring for udvalgte tyske byer.

Indikatorer	Periode	Dessau	Duisburg	Hamburg
Befolkningstal (.000)	1998	86	525	1.700
- arbejdsløshedstal	Feb. 1999	22,5	15,8	11,2
- boligejere i %	1995	19,7	17,8 ^A	17,3 ^B
- udvandringsandel C	1991-1995	-5,4	1,0	9,6

pr. 1000 indb. (gennemsn.)
^A: 1993 ^B: 1987 ^C:(ind-/udvandring)

I Hamburg er situationen totalt anderledes. I modsætning til Dessau og den konstante udvandringssaldo i Duisburg er der flere, der ankommer til Hamburg end der udvandrere fra byen. Væksten på grund af indvandring nåede op på næsten 1% om året i den observerede periode, et faktum, der understreger byens høje dynamiske niveau. Arbejdsløshedstallet ligger klart under den tilsvarende procentsats for de to byer, der sammenlignes med, men det ligger imidlertid betragteligt højere end tallet for de fleste sydtyske byer. Hamburgs økonomiske dynamik afspejles også af den høje procentsats af selvstændige erhvervsdrivende.

Socioøkonomiske og udvandringsindikatorer blev også afprøvet ved casestudies i Storbritannien. Som det fremgår af tabel 9 er der i dette tilfælde ikke nogen markante forskelle mellem de tre udvalgte byer bortset fra, at forholdet mellem mandlige og kvindelige arbejdsløse er væsentligt højere end i de to andre byer.

Tabel 9 – Indikatorer for den generelle socioøkonomiske udvikling.

	bef.- tal	% arbejdsløse mænd	% arbejdsløse kvinder	% med eget hus
Birmingham	911.355	15,88	7,84	60,1
Sheffield	482.226	17,24	10,37	56,8
Nottingham	250.161	18,94	10,30	51,9

Kilde: Census 1991

I tabel 10 skal man lægge mærke til, at alle områder har mistet befolkning, herunder navnlig Birmingham (-5%), og at de tal, der var til rådighed for Nottingham, gælder for amtet og ikke for byen. Bevægelsen væk fra byen er veldokumenteret i Storbritannien, og den bekræftes af disse tal.

Tabel 10 – Udvandringsstrømme.

Birmingham						
	1993	1994	1995	1996	1997	1993-97/1991
mænd	-3.729	-4.067	-4.217	-4.567	-5.685	-2,44
kvinder	-3.941	-5.062	-4.716	-4.807	-5.543	-2,64
i alt	-7.670	-9.129	-8.933	-9.374	-11.228	-5,08
Sheffield						
	1993	1994	1995	1996	1997	1993-97/1991
mænd	-173	-1.090	-928	-897	-552	-0,75
kvinder	-643	-1.062	-1.131	-963	-601	-0,91
i alt	-816	-2.152	-2.059	-1.860	-1.153	-1,67
Nottinghamshire						
	1993	1994	1995	1996	1997	1993-97/1991
mænd	595	-99	-383	-886	-826	i.t.
kvinder	127	-78	-541	-1.142	-490	i.t.
i alt	722	-177	-924	-2.028	-1.316	i.t.

Kilde: NOMIS.

i.t.: ikke tilgængelig

3.3.2. Udbud af tjenesteydelser

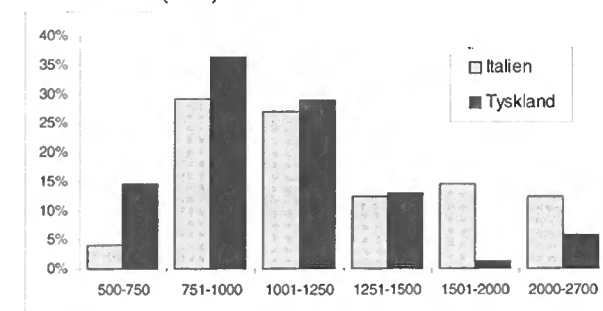
Hospitalssenge. Tabel 11 viser de statistiske værdier for hospitalssenge på alle hospitaler pr. 100.000 indbyggere i Tyskland og Italien. I begge lande er der et betydeligt spænd mellem de indsamlede data. Når man sammenligner de to lande, er forskellen mellem de statistiske parametre dog ikke så slående endda. Det er kun gennemsnitsværdien for Tyskland, der er højere end de samme tal for Italien. Dette forhold er udtrykt i figur 3, der viser fordelingen af byer i forhold til det klassificerede antal senge. Tabellen afslører, at fordelingsstrukturen i Tyskland er væsensforskellig fra Italiens. I Tyskland er de lavere samfundsklasser frem for alt indlagt i højere grad end i Italien. Den samlede fordeling er mere afbalanceret i Italien.

Når man skal undersøge antallet af hospitalssenge, er det vigtigt at se på adskillige forhold. For det første byens beliggenhed og dens vigtigste funktioner. Ud fra beliggenheden kan man fastslå befolkningsunderlagets omfang. Store byer, der ligger tæt på andre store byer, har generelt et temmelig lavt antal senge. Som et eksempel ligger byerne i Ruhrdistriktet meget tæt op ad hinanden og indgår som dele af et enormt storbyområde. Antallet af senge i næsten alle disse byer er meget lavt. Et andet vigtigt kriterium er byens funktion. I den forbindelse er koncentrationen af tjenesteydelser i de store universitetsbyer med et medicinsk fakultet især værd at lægge mærke til. Her tilbyder universitetshospitaler jævnligt diagnostiske og terapeutiske metoder, der ligger ud over, de serviceydelser, de almindelige hospitaler tilbyder. I Tyskland er byer med høje sengetal næsten udelukkende universitetsbyer.

Tabel 11 - Univariate data for hospitalssenge pr. 100.000 indbyggere i tyske og italienske byer (1992).

	Italien	Tyskland
Gennemsnitstal	1.273	1.078
Standardafvigelse	456	391
Variationskoefficient i %	36%	36%
Minimum	580 (Taranto)	609 (Wolfsburg)
Maksimum	2.340 (Brescia)	2.629 (Heidelberg)

Fig. 3 – Fordeling af hospitalssenge pr. 100.000 indbyggere i tyske og italienske byer efter klasser (1992).

Biografer. Antallet af biografforestillinger kan betragtes som en indikator for vores hverdagskultur. Tabel 12 viser de statistiske værdier for tyske og italienske byer. Spredningsparametrene understreger den store forskel mellem byer i de to lande. I Italien er der et dyk fra byerne i Nord med mange forestillinger til byerne i Syd, hvor antallet af forestillinger er betydeligt lavere. Standardafvigelsen i Tyskland er højere i absolutte tal, men dette skyldes imidlertid de høje absolutte talværdier.

Tabel 12 - Univariate data for biografforestillinger pr. 100.000 indbyggere og pr. uge i tyske og italienske byer (1994).

	Italien	Tyskland
Gennemsnitstal	35,2	84,6
Standardafvigelse	13,7	46,0
Variationskoefficient i %	19,6	16,2
Minimum	14,0 (Taranto)	17,6 (Buttrup)
Maksimum	70,2 (Bologna)	284,1 (Koblenz)

Ser man på indikatoren "biografer pr. 100.000 indbyggere", er forskellen mellem de tre udvalgte tyske byer tydelig. Den høje værdi for Dessau er specielt slående, mens denne indikator er den laveste i Duisburg. For små byer har selv en lille ændring i antallet af biografer en ekstrem virkning, som det ses ved åbningen af et biografkompleks i Dessau; det samlede antal biografer er steget fra 2 til 8, og indikatoren er firedoblet. Af denne grund synes indikatoren ikke at være særlig velegnet, i det mindste ikke for mindre byer, og den bør derfor ændres. Det er usikkert, i hvor høj grad antallet af biografforestillinger kan afbøde for dette forhold. Antallet af biografæder i forhold til befolkningstallet eller en indikator, der består af antal forestillinger og antal biografæder, ser ud til at være mere nyttig.

Tabel 13 – Indikatorer for serviceydelser til rådighed for udvalgte tyske byer.

Indikatorer	Periode	Dessau	Duisburg	Hamburg
- hospitalssenge pr. 100.000 indbyggere	1998	1.221	871	825
- biografer pr. 100.000 indbyggere	1999	9,30	2,85	5,17

Indikatorer for tjenesteydelser til rådighed for byer i Storbritannien udviser ikke nogen større variationer, specielt hvad angår sundhed. Med hensyn til underholdning ser Nottingham ud fra denne tabel ud til at være bedre forsynet end de to andre byer i forhold til befolkningstallets størrelse.

Tabel 14 – Gennemsnitligt dagligt antal senge til rådighed i afdelinger, der er åbne 24 timer i døgnet pr. 1.000 indbyggere, aggregeret af NHS Trust for de geografisk forbundne sundhedsmyndigheder i Nottingham, Sheffield og Birmingham i 1997-98.

Sundhedsmyndighed	Samlet antal senge	Samlet antal senge per 1.000 indbyggere
Birmingham	5.402	5,32
Sheffield	2.516	4,75
Nottingham	2.901	4,52

Kilde: Sengedata, sundhedsministeriet, blanket KH03, befolkningsdata ONS.

Tabel 15 – Antal biografer og natklubber i udvalgte byer.

	Biografer	Natklubber	Befolkning
Birmingham	6	32	911.355
Sheffield	6	20	482.226
Nottingham	5	25	250.161

3.3.3. Interne uligheder

De her anvendte indikatorer danner et billede af hver enkelt græsk by (tabel 16), og de er relevante for sammenligning af de sociale forhold i byerne samt ulighederne imellem dem på følgende måde:

- Arbejdsløshedsniveauet afspejler kun den registrerede arbejdsløshed, og det er vigtigt at lægge mærke til. Arbejdsløshedstal afspejler ikke nødvendigvis nogen bedre livskvalitet, fordi der findes skjult arbejdsløshed, hvor befolkningen beskyttes af den uformelle sektor og indkomstdeling i familien (Leontidou 1990 og 1993b), og som ikke er registreret som ledige. Ledighedstallene er dog mere udtalte i større end i mindre græske byområder.
- Der findes et større antal selvstændige i de større end i de mindre græske byer. Denne indikator afspejler en bedre livskvalitet, idet selvstændiges huse som regel ikke er belånte.
- Boliger uden bad afspejler levevilkår under standarden, og tallet er langt større i de små byer. På dette område er livskvaliteten bedre i større græske byer.
- Uligheden mellem uddannede (universitetsuddannede) og analfabeter i befolkningen afhænger kun marginalt af bystørrelsen i Grækenland. Selvom uddannelsesniveauet ikke afspejler indkomstkategorier, kan vi hævde, at der

findes en meget betydelig middelklasse i græske byer, snarere end den pyramide- eller pæreformede struktur, der gælder for globale byer (Sassen 1991). Denne indikator bekræfter resultaterne fra en tidligere undersøgelse, der viser forarmelsen af Athens store middelklasse eller en nedadgående homogenisering (Leontidou 1996b). På alle måder antages en stor middelklasse at føre til social stabilitet, som en stødpude mellem de rige og de fattige, og den kan således siges at afspejle en bedre livskvalitet.

- Antallet af erhvervsaktive arbejdstagere er lavere i mellemstore græske byer. Der gælder nøjagtigt det modsatte for befolkningsgrupper af selvstændigt erhvervsdrivende. Sagen er imidlertid den, at sidstnævnte kategori i dag omfatter en meget blandet skare af personer spændende fra mindre selvstændige med høje indkomster til løsarbejdere i den uformelle sektor, og gruppen siger derfor kun lidt om livskvaliteten i byerne.

Tabel 16 – Indikatorer for græske byer.

	Athen	Heraklion	Mytilini
Generelle data			
Befolkningstal for tæt bybebyggelse	3.072.922	126.907	24.991
Befolkningstal for Nomos (departement)	3.523.407	264.906	104.620
Interne uligheder			
Arbejdsløshedstal i %	9,22 [2]	8,20	9,67
% af boligejere	76,71	71,15*	63,36
% af boliger uden bad	0,91	4,49*	10,96
% af befolkningen > 10 år gammel med universitetsgrad	8,39	8,09	7,29
% af befolkningen > 10 år gammel og uden nogen uddannelse	3,08	4,15	5,61
lønmottagere i % (af erhvervsaktiv befolkning)	65,98	21,15	61,91
selvstændige i % (af erhvervsaktiv befolkning)	16,72	24,09	18,72

Kilde: Det græske nationale statistiske kontor (offentliggjorte og ikke offentliggjorte data, Census Data), Den nationale turistorganisation, samt lokalt arbejde udført på Lesbos af forfatteren.

Note: 1991 undtagen, hvor andet er opgivet: [2] for 1992.

* Nomos (departement) hvor data for tæt bybebyggelse ikke er til rådighed.

Hvad angår byer i Storbritannien skal vi gøre to bemærkninger til vores data om interne uligheder. For det første forsøgte vi at indkredse kønsspørgsmål ved at analysere oplysningerne efter køn. I den forbindelse bekræftes ulighederne både for personer med en kortere og en længerevarende universitetsuddannelse med næsten dobbelt så mange mænd som kvinder. Kun i kategorien "med kvalifikationer", som omfatter lærere og sygeplejere er der en overvægt af kvinder i forhold til mænd. For det andet så det ud til, at Sheffield for Census 1991 var langt foran både Birmingham og Nottingham, hvad angik niveauet for færdigheder. I hvor høj grad dette stadig er tilfældet, vil tiden vise med mere aktuelle data. Det var ikke muligt at finde materiale om indbyggere uden nogen uddannelse.

Tabel 17 - Indikatorer for interne uligheder.

	mandlige videre- udd. i %	kvindelige videre- udd. i %	mænd m. universi- tetsudd.	kvinder m. universi- tetsudd.	mænd m. kvalifikation i %	kvinder m. kvalifikation i %
Birmingham	1,32	0,48	6,25	3,68	4,02	4,79
Sheffield	1,80	0,74	7,24	3,96	4,93	6,18
Nottingham	1,35	0,47	6,09	3,91	3,40	4,36

Kilde: Census 1991

Tabel 18 – Arbejdsstyrke.

	Mandlige ledere	Kvindelige ledere	I alt	Ratio/1000 indb.
Birmingham	1.730	933	2.663	2,92
Sheffield	2.851	1.476	4.327	8,97
Nottingham	700	372	1.072	4,29

	Ansatte mænd i ufaglærte job	Ansatte kvinder i ufaglærte job	I alt	Ratio/1000 indb.
Birmingham	911	1.086	1.997	2,19
Sheffield	556	846	1.302	2,91
Nottingham	328	391	719	2,87

	Ufaglærte mænd i lederjob	Ufaglærte kvinder i lederjob	Ufaglærte ledere i alt
Birmingham	1,90	0,86	1,33
Sheffield	5,13	1,74	3,09
Nottingham	2,13	0,95	1,49

Kilde: 1991 Census

Der kan udledes to vigtige forhold af ovenstående tabel. For det første er skævheden mellem kønnene særlig stærk i lederkategorien med en ratio på ca. 2:1 for mænd, mens der er ligevægt eller kvindelig dominans blandt ufaglærte arbejdstagere. Dette understreger det tvingende behov for at gøre noget ved disse ubalancer, især hvad angår lederstillingerne. For det andet antyder sammenligningerne blandt byerne, at Sheffield i 1991 havde næsten 4 gange så mange ledere som Birmingham og to gange så mange som Nottingham i forhold til sit befolkningstal. Selvom dette måske kan opfattes som et positivt træk for Sheffield, angiver forholdet mellem ledere og ufaglærte arbejdstagere omfanget af sociale forskelle i byen, især blandt mænd. Vi kan derfor se indikatoren som temmelig effektiv med hensyn til at afsløre køns- og sociale forskelle i de undersøgte byer.

Et vigtigt emne i relation til interne uligheder er disses koncentration og spredning over tidsperioder. Som nævnt i afsnit 2.2.3. kan man med GIS og spredningen af geografiske databaser nu sammenholde data fra forskellige organisationer, hvilket for bare ganske kort tid siden ikke var muligt. Selvom det kræver omhyggelige overvejelser og en klar politik at sikre, at privatlivet og fortroligheden ikke krænkes, kan denne udvikling inden for geografiske oplysninger helt klart gavne det lokale selvstyre og levering af tjenesteydelser ved at fremvise de områder, der har de største behov og dermed gøre det muligt at koncentrere politikken og ressourcerne i disse områder.

Som eksempel viser kort 1 og 2 ændringerne i materiel fattigdom i Sheffield mellem 1981 og 1991 for hver af de 1.000 folketællingsdistrikter i byen (dvs. censusområder, gennemsnitlig befolkning på 400-500 personer). Den anvendte målemetode her er Townsends

fattigdomsindex, der svarer til det, der beregnes af ministeriet for miljø, transport og regionalpolitik, og som er omtalt i afsnit 3.2. Dette er et *relativt* mål for fattigdom, hvilket vil sige, at det (i dette tilfælde) udregnes mod et gennemsnit for byen som helhed. Kortene viser, at selv om den relative fattigdom i Sheffield faldt i perioden 1981-1991, er den geografisk koncentreret i to hovedområder, et nord og et andet syd for byens centrum. Disse ændringer fremgår mere klart af kort 3 og 4, som fokuserer på det centrale område. Dette viser klart, at det er af afgørende betydning at bevæge sig væk fra udelukkende at fokusere på de bymæssige indikatorer (som ikke desto mindre er nyttige ved EU-sammenligninger) til fordel for en mere geografisk målrettet analyse og indgriben.

Kort 1: De fattigste områder i Sheffield, 1981,
(Townsend's fattigdomsskala, øvre kvartil)

Kort 2: De fattigste områder i Sheffield, 1991,
(Townsend's fattigdomsskala, øvre kvartil)

Kort 3: Den centrale del af Sheffield, 1981,
(Townsend's fattigdomsskala, øvre kvartil)

Kort 4: Den centrale del af Sheffield, 1991,
(Townsend's fattigdomsskala, øvre kvartil)

3.3.4. Tiltrækning

Af Tabel 19 fremgår de statistiske data for to indikatorer for tyske og italienske byer. Formålet med de to indikatorer er at give en idé om disse byers tiltrækningskraft. Den første indikator viser antallet af ferieboliger i forhold til det samlede antal boliger i byen. En høj procentandel af ferieboliger betyder ligeledes, at byen har en stor tiltrækningskraft som feriemål. Den anden indikator er andelen af offentlige grønne områder i byen.

Tabel 19 – Eksempler på tiltrækningsindikatorer for tyske og italienske byer med over 100.000 indbyggere.

Indikatorer	Tyskland		Italien	
	Gennemsnit	VK	Gennemsnit	VK
Ferieboliger pr. 1.000 boliger	2,32	14,50	26,73	19,58
Offentlige udendørs områder i m ² pr. indbygger	25,94	19,91	9,33	21,83

Data for perioden 1987-1994
VK = variationskoefficient

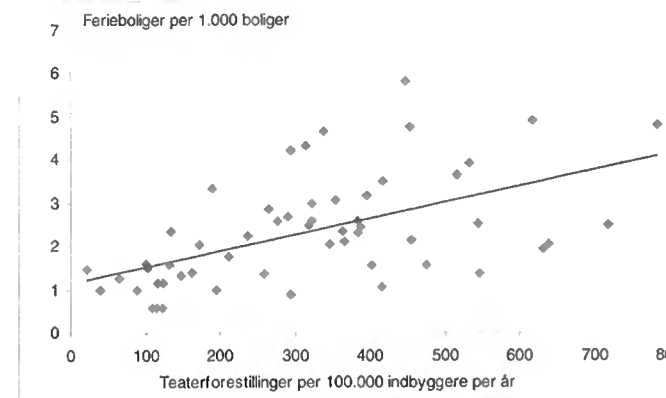
For begge indikatorer er der betydelige forskelle mellem de to landes byer. I dette tilfælde er det nødvendigt meget kort at kommentere indikatorernes sammenlignelighed. Forskelle i udformningen af undersøgelsen og i definitionen af indikatorerne har stor indflydelse på værdierne. Derfor er en komparativ fortolkning i mange tilfælde kun mulig i begrænset omfang.

Rekreative byområder. Nogle af forskellene stammer fra de nationale undersøgelsesprogrammer. Dette gælder især alle områdespecifikationer. I Italien findes der f.eks. ikke nogen arealundersøgelser, der svarer til de, der blev udført i Tyskland i 1989 og 1993. Det er derfor meget svært at definere indikatorer, der refererer til dele af byområderne såsom befolkningstætheden, der beregnes på grundlag af indbyggerantal og de bebyggede områder. Det er grunden til, at der kræves en mængde oplysninger for at definere denne type indikatorer i et land uden nogen standardiserede arealundersøgelser. En af de få parametre, der er til rådighed for den fysiske byudvikling, er det "rekreative område", der indgår i en miljødatabase (Legambiente 1994). Men den nøjagtige definition af dette begreb mangler, og undersøgelsesmetoden er ikke dokumenteret. På grund af disse forhold kan denne indikator i sin absolutte definition ikke sammenlignes med den tilsvarende indikator i Tyskland.

Det er imidlertid muligt at se på dataene inden for et og samme land. I Italien har byerne i det såkaldte "Tredje Italien" med Ferrara i spidsen (41 m² pr. indbygger) de højeste værdier. I Tyskland opnår frem for alt industribyer med mange åbne udendørs områder høje værdier. De to første pladser indtages af Ingolstadt og Wolfsburg, to stærke bastioner for bilindustrien.

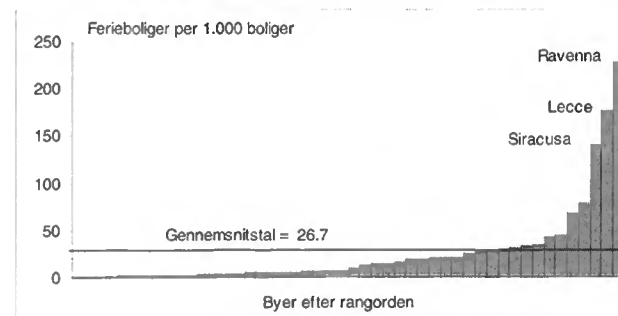
Ferieboliger. Andelen af ferieboliger i forhold til det samlede antal boliger giver særligt interessante resultater og indikerer byens tiltrækningskraft. Grundlæggende er der to komponenter, der fører til en høj andel af ferieboliger: På den ene side byens tiltrækningskraft med dens kulturelle begivenheder og underholdningstilbud og på den anden omgivelsernes naturskønhed. Formentlig spiller i de fleste tilfælde flere faktorer en rolle.

Fig. 4 - Sammenhæng mellem ferieboliger og teaterforestillinger i tyske byer med over 100.000 indbyggere.

I Tyskland er andelen af ferieboliger lavere end i Italien. Analysen viser, at antallet af ferieboliger i byer med et bredt tilbud inden for kultur og underholdning er højt. Dertil hører især traditionelle universitetsbyer som Heidelberg, Freiburg og Regensburg. Førrende i Tyskland er Lübeck og München. Alle tyske byer med et højt antal ferieboliger udviser lignende træk. De har mange arbejdspladser i servicesektoren, et kulturelt- og underholdningstilbud over gennemsnittet, historiske bycentre og i de fleste tilfælde også attraktive omgivelser. (Fig. 4). De fleste af byerne med gode værdier ligger i det sydlige Tyskland.

Fig. 5 – Fordeling af ferieboliger på italienske byer med over 100.000 indbyggere (1991)

Andelen af ferieboliger i Italien ligger med gennemsnitlig næsten 27 pr. 1.000 boliger klart højere end i Tyskland. Den statistiske fordeling (Fig. 5) er karakteriseret ved en stor spændvidde, hvorimod de tre byer med de højeste værdier er statistiske outsiders, der kan defineres som attraktive feriemål på grund af deres enestående placering. I Italien ligger stederne med de høje værdier alle ved havet. De første pladser indtages af de tre byer Siracusa, Lecce og Ravenna, hvor næsten 23% af samtlige boliger anvendes til feriemål.

Hotellovernatninger. Antallet af overnatninger i forhold til antal indbyggere er ligeledes en indikator for byens tiltrækningskraft. Indikatorerne for de tre udvalgte tyske byer varierer i betydelig grad. Hamburg er et attraktivt mål for både turister og forretningsrejsende,

og byen ligger i toppen på dette område. I Duisburg er denne indikator mærkbart lavere, idet turisterne kun har ringe interesse for byen, hvorimod interessen for Dessau er relativt høj.

Tabel 20 - Indikatorer over udvalgte tyske byers tiltrækning

Indikator	År	Dessau	Duisburg	Hamburg
Hotellovernatninger pr. 100.000 indb./år	1997	146.879	48.024	255.606

Det skal bemærkes, at der for britiske byer ikke findes data om antallet af hotellovernatninger. Data for besøgende udefra foreligger kun på regional basis.

Vandringsbevægelser er ganske vist ligeledes indikatorer for tiltrækning, men blev allerede behandlet i afsnit 3.2.1. i forbindelse med byernes socioøkonomiske udvikling.

3.3.5. Teknologi- og innovationspotentiale

I dette tilfælde blev der til brug i undersøgelsen kun analyseret materiale fra Storbritannien.

Uddannelse. Tabel 21 angiver antallet af studerende på videregående uddannelse i de tre byer. Som det fremgår, har Nottingham en særlig høj procentdel af studerende pr. 1.000 indbyggere, hvilket viser, at de højere uddannelser spiller en central rolle i byen.

Tabel 21 - Studerende under videregående uddannelse, 1998

	Birmingham	Sheffield	Nottingham
Indbyggertal i 1991	911.355	482.226	250.161
Studerende på højere uddannelser (kilde: UCAS, 1998)	62.119	70.694	59.983
Studerende pr. 1.000 indbyggere	68,16	146,60	239,78

Adgang til og brug af informations- og kommunikationsteknologi. Data om antallet af mobiltelefon-abonnenter i de tre byer, som muligvis er en anvendelig indikator, er stadig ved at blive indsamlet. Tabel 22 viser antallet af computerforhandlere i hver af de tre byer. Kilden til disse oplysninger er online-versionen af Thompson Directory (der svarer til telefonbogens gule sider). Selv om der måske ikke er online-adgang til tilsvarende fortegnelser i alle lande, og oplysningerne på de gule sider er forbundet med en vis usikkerhed (optagelse i de gule sider er frivillig, hvorfor alle tjenester ikke er medtaget), er der ingen tvivl om, at der er tale om meget omfattende og ajourførte oplysninger, som i de fleste lande er tilgængelige på papir eller i elektronisk udgave. Denne kilde skaber således forventning om værdifulde oplysninger til gavn for denne undersøgelse.

Tabel 22 - Antallet af computerforhandlere (hardware og software), 1998

	Birmingham	Sheffield	Nottingham
Computerforhandlere (hardware + software)	88	48	71
Computerforretninger pr. 10.000 indbyggere	0,97	1,00	2,84

Kilde: Thompson Directory On-Line

Også her er det værd at notere den meget højere procentdel af forretninger pr. 10.000 indbyggere i Nottingham i sammenligning med de to andre case studies. Dette kan delvist bero på det højere antal studerende, men det kan også være tegn på en mere dynamisk informatikbaseret økonomi.

Selvom kortlægningen af Internetstrømme forbedres (se <http://www.geog.ucl.ac.uk/casa/martin/atlas/geographic.html>), er det et møjsommeligt arbejde at kortlægge eksisterende Internetudbydere, hvilket kun er af begrænset værdi ved undersøgelser på byplan. Som et mål for de tre byers Internetbrug og innovationskapacitet anvendtes derfor deres tilstedeværelse på nettet ved hjælp af en række søgemaskiner. Altavista, Excite og Infoseek er tre søgemaskiner, som forsøger at kæde et eller flere ord sammen med indholdet på de Internetsteder, som søgemaskinerne har katalogiseret. Det første forsøg gik ud på at søge på byens navn uden anden specificering, hvilket ikke fungerede særligt godt, eftersom det også giver henvisninger til byer med samme navn i andre lande (f.eks. USA). Derfor brugtes søgeformlen <bynavn og Storbritannien> for at begrænse søgningen til de relevante Internetsteder. Af de tre søgemaskiner gav Altavista det bedste resultat. Som en kontrolforanstaltning blev den samme søgning foretaget med Yahoo og de gule sider, som i højere grad er baseret på kategorier end på løbende tekst (dvs. de søger antallet af opslag i deres kategorier, som indeholder det pågældende bynavn). Tabel 23 opsummerer resultaterne.

Tabel 23 - Forekomsten af udvalgte byer på Internettet, 1998

	Birmingham	Sheffield	Nottingham
Forekomster med Altavista (navn på by + Great Britain)	8.234	5.524	5.026
Forekomster pr. 10.000 indbyggere	90,4	114,6	200,9
Henvisninger til by med www.yell.co.uk	116	73	81
Henvisninger pr. 10.000 indbyggere	1,3	1,5	3,2
Henvisninger med Yahoo (navn på by + Great Britain)	153	144	190
Henvisninger pr. 10.000 indbyggere	1,7	2,9	7,6

Som det fremgår af ovenstående tabel, opviser Nottingham generelt højere værdier, om ikke i absolutte tal, så dog i antallet af forekomster (dvs. i forhold til befolkningsstørrelse), hvilket sammenlignet med de to andre byer peger på et større potentiale til at udnytte informationssamfundets muligheder.

Det skal understreges, at disse resultater kun er foreløbige og blot skal teste de valgte metoders og variabelers holdbarhed. De bør naturligvis afprøves i en tværnational sammenligning, og resultaterne bør også evalueres ud fra et nationalt gennemsnit eller gennemsnittet i et bredt udsnit af byer. De giver imidlertid en første indikation af, hvordan man kan dække det påviste behov for at inddrage visse aspekter af udviklingen i informationssamfundet, når man undersøger livskvaliteten.

3.4. Retningslinier for fremtidige indsamlinger af statistiske data

3.4.1. Bybefolkninger

Ifølge Martinotti (1993, 1996 og 1998) er moderne byer karakteriserede ved tilstedeværelsen af forskellige bybefolkninger, herunder ikke kun fastboende, men også pendlere, bybrugere og forretningsfolk.

Dette nye mønster medførte store ændringer i byernes organisation, men nedbrød ikke deres originale strukturer fuldstændigt. For eksempel tilbringer *pendlerne* det meste af deres tid i bycentret på deres arbejdsplads, hvor de i udstrakt grad er adskilt fra resten af byens

befolkning. Ændringerne er indirekte, idet de influerer på byregionernes socioøkonomiske træk, og de skaber problemer ved indføring af nye funktionelle enheder oven på eksisterende administrative underafdelinger.

Folks øgede mobilitet kombineret med en større indkomst og mere fritid førte til udskillelsen af en tredje befolkningsgruppe, *bybrugerne*. Denne befolkningsgruppe består af personer, der tager til byerne for at benytte dens private og offentlige serviceydelser i form af indkøbsmuligheder, biografteater, museer og restauranter⁷. Der er tale om en voksende befolkningsgruppe, der har stigende indvirkning på byernes struktur, og som faktisk bruger dem temmelig ukontrolleret. Der findes byer, der kun har et ringe *indbyggertal*, et lidt større antal *pendlere*, men en umådeligt stor gruppe *bybrugere*. Venedig er et ekstremt tilfælde, men mange andre byer i verden oplever noget lignende. I modsætning til *pendlerne* anvender *bybrugerne* faktisk byens offentlige områder ret ofte på en temmelig uciviliseret måde.

Endelig findes der en lille meget speciel gruppe af *storbyforretningsfolk*. Det er personer, der kommer til centralt beliggende byer for at gøre forretninger og etablere professionelle kontakter: forretnings- og fagfolk, der besøger deres kunder, kongresdeltagere, konsulenter og internationale ledere. Denne fjerde, relativt lille, men voksende befolkningsgruppe er karakteriseret ved at have en betydelig mængde både egne midler og firmapenge til rådighed. De bliver typisk i byen i få dage, somme tider dog i længere perioder, men det er ikke nogen permanent befolkningsgruppe. En del af tiden anvendes til at gøre forretninger, men en anden del til at *bruge byen*, og dette på et relativt højt forbrugsniveau. Det er en gruppe erfarne bybrugere, personer, der ved, hvordan de skal gebærde sig rundt i byen. De er meget kræsne, hvad angår forretninger, hoteller og restauranter, og også i forbrug af kulturelle begivenheder som koncerter, udstillinger og museer, samt saunaer og motionscentre. Der er et stigende sammenfald mellem *forretningsrejse* og *turisme* på topplan.

Set ud fra et metodologisk og statistisk synspunkt peger disse aspekter på nødvendigheden af at konstruere nye former for byindikatorer. De skal ikke kun være baserede på serviceydelser, der står til rådighed for indbyggerne, men også kunne anvendes til at analysere ydelsernes reelle tilgængelighed på baggrund af disse nye befolkningsgruppers tilstedeværelse og koncentration.

Dette skridt bør være en forberedelse til:

- at analysere de forskellige adgangsmuligheder til de til rådighedstående serviceydelser, såvel ud fra den fysiske organisation af ydelserne samt til enkeltpersonernes forskellige geografiske og socioøkonomiske placering,
- at anvende fælles kriterier for fastlæggelsen af kundegrundlaget i EU's byer for forskellige typer tjenesteydelser og brugere fra andre steder.

3.4.2. Tid

Ud fra dette synspunkt er tiden et vigtigt aspekt ved evalueringen af serviceydelsernes tilgængelighed. Den tid, det tager at komme fra midtbyen til lufthavnen i myldretiden, den tid, der tilbringes i et venteværelse, i en kø for at få en teaterbillet eller en billet til en sportsbegivenhed osv. kan anses for at være vigtige indikatorer for livskvalitet i en by på trods af problemerne med at indsamle disse data.

⁷ Selvom udtrykket ligner, er betydningen af denne betegnelse forskellig fra den, der anvendes i Jansen-Verbecke (1985). Faktisk refererer den nederlandske videnskabsmand til *fastboende* byboeres forbrugsmønstre. Se endvidere Lichtenberger (1976).

Tilrettelægnings af såvel privat som offentlig tid kan være forskelligartet og bero både på alternative socioøkonomiske strukturer og på en uformel individuel livsstil. Tiden er især i løbet af de sidste tre årtier blevet et af de vigtigste aspekter, når det gælder om at analysere dels befolkningens livsvilkår og livsformer dels de bypolitiske foranstaltninger, der kan løse de opdykkende problemer.

Baggrunden for undersøgelserne kan findes i *tid-budget analysen* og især i udforskningen af folks *velfærd* i henhold til deres tidsanvendelse. De vigtigste bidrag til emnet indbefatter Szalais arbejde (1972) i 1970'erne, yderligere bidrag op gennem årene (Juster og Stafford 1985, Dow og Juster 1985), til de nyere undersøgelser (Gershuny, 1995). Disse arbejder sigter hovedsagelig på at undersøge den *tid, mennesket har til rådighed*, og den række faktorer, der fastlægger med hvilken effektivitet, tiden anvendes som determinanter for den enkeltes velfærd. I henhold til denne tradition kan tidsmuligheder og -begrænsninger betragtes som afgørende aspekter, når man skal fastlægge de sociale relationers kvantitet og kvalitet, forbrugsvaner og arbejdskraftsaktiviteter, og de udgør derfor meget vigtige variable, når man skal definere et nyt socioøkonomisk budget, der ikke alene bygger på, at der er penge og varer til rådighed, men også på en integration af *markedsrelaterede* og *ikke-markedsrelaterede* ressourcer, omgangsformer og netværk. Denne metode til at analysere livsvilkår bør implementeres ved hjælp af komparative studier, der skal undersøge sammenhængen mellem service- og transportstrukturerne på den ene side og organisationen af familien på den anden.

3.4.3. Teknologi

Fokus på tiden er vokset på det seneste og navnlig i relation til analysen af den fysiske mobilitet, familiemæssige og faglige netværk, samt anvendelsen af tekniske apparater i dagligdagen. Valgmuligheder i forbindelse med anvendelse af tid og redskaber indebærer i dag en afvejning af forskellige faktorer såsom pendlerpraksis, informationsniveau og aktiv medvirken, indkomst og løn, familiemønstre og -udgifter, samt livsstilen i al almindelighed. Især bestemmer tekniske apparater (fax, mobiltelefon og computer) den hurtige udvikling af det private og offentlige liv og stiller krav om en mere konstant overvågning af forandringerne. De nye undersøgelser bør lægge vægt på en analyse af folks fortrolighed med og evne til at udføre moderne *selvservicefunktioner*, der er nødvendige for at stille informationssystemerne spørgsmål eller for selv at udføre en tjenesteydelse (plastikkort til forbrug og banktjenester, hjemmeroboter og kommunikationsinstrumenter). Der er reel ved at opstå nye former for uligheder og opdelinger. Disse er ikke umiddelbart knyttet til socioøkonomiske klasser, men snarere til forskellige mønstre og muligheder for at kunne anvende den moderne teknologi.

3.4.4. Retningslinjer for fremtidig forskning

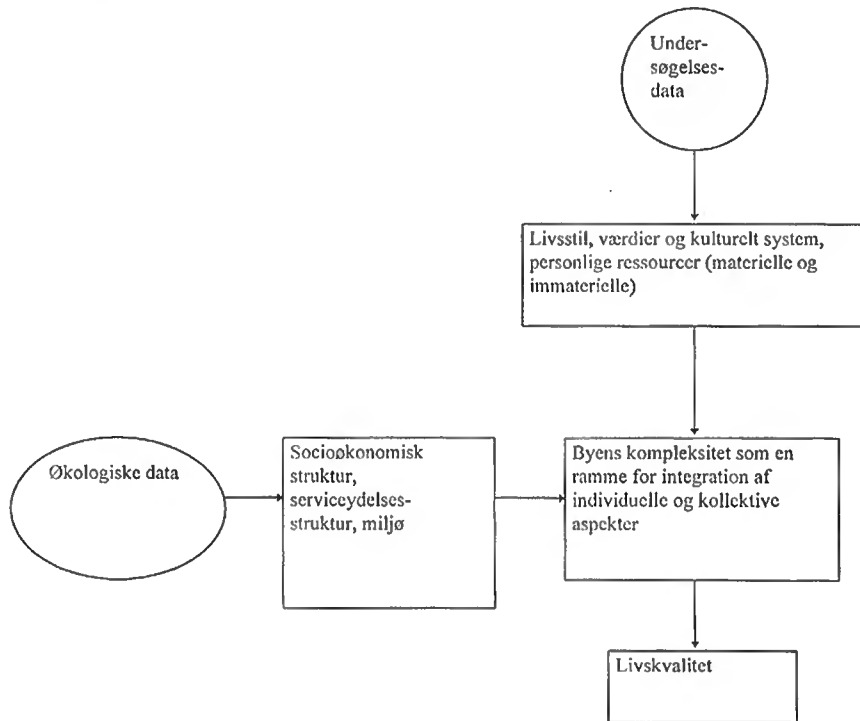
Efter en sammenfatning af vores resultater bør den fremtidige forskning af livskvalitet i byerne være rettet mod:

1. definition og opdatering af nye funktionelle bygrænser,
2. definition af befolkningens leve-, arbejds- og forbrugsmønstre,
3. evaluering af den tid, det tager at bevæge sig og anvende serviceydelser i byen,
4. udarbejde metoder til tidsbudgetanalyser,
5. udvikle analysemetoder af de forskellige befolkningsgruppers viden om og evne til at udnytte teknologiske redskaber,

6. udvikle undersøgelser, der er centreret om, hvordan sociale forskelligheder mellem forskellige sociale klasser, racer, etniske grupper og alders- og køns-kategorier skaber forskellige behov for livskvalitet,
7. udvikle bytypologier i fattige områder, der ikke alene bygger på de klassiske socioøkonomiske indikatorer, men også på de nye dimensioner, vi har defineret her,
8. udvikle fysiske informationsrammer på byniveau, der gør det muligt at gennemføre såvel geografisk fokuserede analyser som politiske foranstaltninger.

Undersøgelserdata er afgørende for at kunne konstruere profiler af borgere, der omgås det strukturelle system (ressourcer og serviceydelser) på forskellig vis for at forbedre deres livskvalitet (Fig. 6). En kombination af objektive og subjektive datasamlinger vil, som mange forfattere understreger det, være fundamental for en bedre analyse af livsvilkårene i byerne.

Fig. 6 - Individuelle og kollektive veje til livskvalitet.

4. Konklusioner

I denne rapport behandles nogle af de vigtigste teoretiske og metodologiske spørgsmål, der indgår i en definition og formulering af indikatorer for livskvalitet. Det moderne samfunds hurtige udvikling og forandring gør det nødvendigt at opdatere de begrebsmæssige og empiriske metoder, der skal til for at studere livsvilkår i byområderne. Specielt er det nødvendigt at omdefinere livskvalitet i betragtning af de uligheder, belastninger og øvrige modsætninger, der er knyttet til den socioøkonomiske og teknologiske udvikling af byerne. Fra et mere metodologisk synspunkt kræver udviklingen af begrebet også identifikation og kombination af såvel klassiske som innovative indikatorer, hvormed man på en mere relevant måde kan måle kompleksiteten i vort samfund. End ikke den simple skelnen mellem materielle og immaterielle menneskelige behov er længere tilstrækkelig til at fortolke livskvalitet. Nye analytiske perspektiver må derfor udformes eller forbedres. Det drejer sig hovedsagelig om at evaluere samspillet mellem kollektive serviceydelser og tilbud på den ene side, og individuelle evner i form af kompetence, informationsniveau, medvirken, integration og valgfrihed på den anden.

Modsætninger i det moderne samfund såsom:

- konkurrenceevne versus social samhørighed,
- tiltrækning versus den lokale befolknings levestandard,
- teknologi versus udelukkelse og upersonlige relationer samt
- standardisering af kommunikation versus kulturelle forskelle

må være forhold, der tages permanent hensyn til i undersøgelser af livskvalitet i byen, og de bør analyseres, idet den objektive, økologiske metode kombineres med den mere subjektive baseret på undersøgelsesdata. Dette mål skal opnås med henblik på at finde frem til forskellige livsstileformer, der karakteriserer et komplekst bysamfund, som ikke bare baserer sig på den klassiske socioøkonomiske opdeling, men også på geografiske og teknologiske begrænsninger og muligheder.

I adskillige generelle bidrag (Mega 1996, CEC, 1997) og en specifik case-study (ALG, The London Study 1997) fremhæves relationerne mellem konkurrenceevne, lighed og miljømæssig bæredygtighed i byerne for at fremme bedre levevilkår. I og med at nutidens og fremtidens samfund vil blive mere og mere opsplittet og endda polariseret, bør man udvikle et metodologisk mønster, der er egnet til at studere livskvalitet, i henhold til definitionen på forskellige strategier og praksis realiseret af forskellige befolkningsgrupper i deres forsøg på at gøre noget ved disse aspekter af bæredygtigheden. Man bør derfor konstruere en ny borgertype, baseret på de reelle *færdigheder*, folk har opnået. Dette betyder selvfølgelig ikke, og specielt ikke i fattige områder, at man forkaster den nye kontraktuelle fortolkning af samfundet, der simpelthen bygger på at identificere ulighederne på grund af en ulige fordeling af ressourcerne. Målet er at finde ud af, hvordan den socioøkonomiske lagdeling af samfundet kan øges eller mindskes ved hjælp af forskellige mønstre for medvirken, uddannelse, oplysning og kulturel vejledning af den enkelte. Udfordringen består i at reducere ulighederne, erkende og beskytte forskelle og identitet og garantere kommunikation om og deltagelse i beslutningsprocesserne.

På trods af de metodologiske problemer forbundet med udformningen af de relevante indikatorer vil disse emner udgøre referencepunkter for politiske indgreb, der sigter på at forbedre livskvaliteten i EU's byer. En afgørende opgave, som stadig ikke er løst, er definitionen og beregningen af bybefolkningens leve-, arbejds- og forbrugsvaner i hver eneste af EU's byer som statistisk basismateriale for at kunne opstille nye indikatorer for overfyldning, tilgængelighed og forandring af vore byer.

Visse bymæssige spørgsmål og hertil knyttede indikatorer er blevet fremlagt i denne rapport og illustreret med enkelte udvalgte casestudies. Analysen af disse udgør kun udgangspunktet for en kommende debat om de relevante datas tilgængelighed og sammenlignelighed, hvilket er nødvendigt for at udvikle en række indikatorer, der opfylder de politiske beslutningstageres målsætninger. Mange metodologiske problemer står stadig åbne og hænger for det meste sammen med manglen på statistisk basisdata og deres ringe sammenlignelighed på lands- og endda på byplan. Selvom det er meget vanskeligt at opstille perfekte indikatorer til at evaluere livskvalitet, mener vi, at man bør indtage en mere kritisk holdning ved definitionen af indikatorer eller i det mindste i fortolkningsfasen.

Referencer

- Agnew J. and J. Duncan (eds) (1989), *The power of place: Bringing together geographical and sociological imaginations*, Unwin Hyman, London.
- ALG-Association of London Government (1997), *The London Study*, London.
- Anderson B. (1983), *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*, Verso, London.
- Andranovich G. D. and G. Riposa (1993), "Doing Urban Research. London: Sage", *Applied social research methods series*, 33.
- Allardt E. (1976), "Dimensions of Welfare in a Comparative Scandinavian Study", *Acta Sociologica*, XIX, 3.
- Allardt E. (1981), "Experiences from the Comparative Scandinavian Study, with a Bibliography of the Project", *European Journal of Political Research*, 9, pp. 101-111.
- Andrews F. and A. Szalai (eds) (1980), *Quality of Life: Comparative Studies*, Sage Publication, London.
- Bailly A., C. Jensen-Butler and L. Leontidou (1996), "Changing cities: Restructuring, marginality and policies in urban Europe", *European Urban and Regional Studies*, 3, 2, pp. 161-176.
- Barnes T and J. Duncan (eds) (1992), *Writing worlds: Discourse, text and metaphor in the representation of landscape*, Routledge, London.
- Benevolo L. (1993), *The European city*, Blackwell, Oxford.
- Berger J. (1972), *Ways of seeing*, BBC Publications, London.
- Berry J. and S. McGreal (eds) (1994), *European cities, planning systems and property markets*, E & FM Spon, London.
- Blacksell M. and A. Williams (eds) (1994), *The European challenge: Geography and development in the European Community*, Oxford University Press.
- Bradburn N. (1969), *The Structure of Psychological Well-Being*, Chicago, Aldine.
- Bradburn N. and D. Caplovitz (1965), *Reports on Happiness*, Chicago, Aldine.
- Brunet R. (1989), *Les villes européennes*, DATAR, Paris.
- Cantril H. (1965), *The Patterns of Human Concerns*, Rutgers University Press, New Brunswick.
- Carter H. (1995), *The study of urban geography*, Arnold, London.
- Castells M. (1997), *The power of identity*, Blackwell, Oxford.
- Castells M. (1998), *End of millennium*, Blackwell, Oxford.
- Cattan N., D. Pumain, C. Rozenblat and T. Saint-Julien (1994), *Le Système des Villes européennes*, Anthropos, Paris.
- Cheshire, P. and Carbonaro, G. (1996), Urban Economic Growth in Europe: Testing theory and Policy Prescriptions, *Urban Studies*, Vol. 33 (7), pp 1111-1128.
- Cheshire P., D. Hay, G. Carbonaro and N. Bavan (1988), *Urban problems and Regional Policy in the European Community*, Commission of the European Community, Brussels.
- Cheshire, P. and Hay, D. (1989), *Urban Problems in Western Europe: An Economic Analysis*, Routledge, London.
- Cicerchia A. (1996), "Indicators for the Measurement of the Quality of Urban Life. What is the Appropriate Territorial Dimension", *Social Indicators Research*, 39(3), pp. 321-358.
- Cleveland H. (1982), "Information as a Resource". *The Futurist*, 16, 34-39.
- Clifford J. (1992), "Travelling cultures", L. Grossberg et al. (eds).
- Cosgrove D. (1983), "Toward a radical cultural geography: problems of theory", *Antipode*, vol. 15, pp. 1-11.
- Cosgrove D. and S. Daniels (eds) 1988, *The iconography of landscape: Essays on the symbolic representation, design and use of past environments*, Cambridge University Press.

- Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber (1993), *Hvidbog om vækst, konkurrenceevne og beskæftigelse - Udfordringer og veje ind i det 21. århundrede*.
- Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber (1994), *Europa 2000+*
- Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber (1996), *Grøn bog - Liv og arbejde i informationsfundet: Mennesket i centrum* (KOM(1996) 389 endelig udg.)
- Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber (1997a), *En dagsorden for byerne i Den Europæiske Union* (KOM(1997) 197 endelig udg.)
- Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber (1997b), *Det europæiske fysiske udviklingsperspektiv, Første officielle udkast*.
- Commission of the European Communities (1997c), *Sustainable urban development in the European Union: a framework for action*, Urban Forum, Special Edition, CEC, Brussels.
- Commission of the European Communities (1999) *Public Sector Information: a Key Resource for Europe*. Luxembourg: DG XIII
- Conti S. and G. Spriano (1989), *Urban Structures Technological Innovation and International Metropolitan Networks*, Fondazione Agnelli Torino.
- Coombes M., S. Raybould and C. Wong (1992), *Developing Indicators to Assess the Potential for Urban Regeneration*, HMSO, London.
- Craglia M. (1996), "Building Networks of European Researchers: GISDATA on the Internet", *Environment and Planning B*, vol. 23, pp. 489-500.
- Craglia M. and Signoretta P. (1999), "From Global to Local: the Development of Geographic Information Strategies in the UK" Paper presented at the *Second AGILE Conference*, April Università La Sapienza, Rome, 15-17.
- de Certeau M. (1984), *The practice of everyday life*, University of California Press, L.A.
- Department of the Environment, Transport and the Regions, (1998), *1998 Index of local deprivation*, <http://www.regencration.detr.gov.uk/98ild/>
- Duncan J. (1990) *The city as text: The politics of landscape interpretation in the Kandyan Kingdom*, Cambridge University Press.
- Duncan J. and N. (1988), "(Re)reading the landscape", *Environment and Planning D: Society & Space*, 6, pp. 117-26.
- Dow G. K. and F. Th. Juster (1985), "Goods, Time and Well-being: the Joint Dependence Problem", F. Th. Juster and F. P. Stafford (eds), *Time, Goods and Well-being*, Institute for Social Research, The University of Michigan, Ann Arbor.
- Firey W. (1947), *Land use in central Boston*, MIT Press, Cambridge, MA.
- Ford S. (1991), "Landscape revisited: a feminist re-appraisal", C. Philo (ed).
- Ellin N. (1996), *Postmodern urbanism*, Blackwell, Oxford.
- EUROSTAT (1992a), The statistical concept of the city in Europe. Luxembourg. *Population and social conditions/Methods*, Series 3E.
- EUROSTAT (1992b), *Labour Force Survey. Methods and definitions*, 3E.
- EUROSTAT (1995), *Economic Accounts and Statistical Indicators at Regional Level*, European Infra-Regional Information System, Meeting of the Working Party, Luxembourg, 14-15 march.
- Flood J. (1997), "Urban and Housing Indicators", *Urban Studies*, 34(10), pp. 1635-1666.
- Fondazione Agnelli (1989), *Cities and Economic Development*, Torino.
- Galtung J. and A. Wirak (1976), "Human Need, Human Rights and the Theories of Development", Unesco Workshop, *Applicability of Social Indicators to National Planning in Thailand*, Bangkok, 23 January.
- Gershuny J. (1993), *L'innovazione sociale. Tempo, produzione, consumi*, Rubbettino Editore, Messina.
- Gershuny J. (1995), "Usò del tempo, qualità della vita e benefici di processo", *Polis*, IX, 3, pp. 361-377.
- Gerson E. (1976), "On Quality of Life", *American Sociological Review*, 41, pp. 793-806.

- Giddens A. (1990), *The Consequences of Modernity*, Stanford University Press, Stanford.
- Goodchild M. (1997), "Towards a Geography of Geographic Information in a Digital World", *Computers Environment and Urban Systems*, vol 21, pp. 380-392.
- Graham S. (1997), "Cities in the real-time age: the paradigm challenge of telecommunications to the conception and planning of urban space", *Environment and Planning A*, vol. 29, pp. 105-127.
- Gramsci A. (1971), *Selections from the Prison Notebooks*, International Publishers, New York.
- Gregory D. (1978), *Ideology, science and human geography*, St Martin's Press, New York.
- Gregory D., R. Martin and G. Smith (eds) (1994), *Human geography: Society, space and social science*, Macmillan Press, Basingstoke.
- Grossberg L., C. Nelson and P. Treichler (eds) (1992) *Cultural studies*. Routledge, London.
- Hall P. (1999). "The Future of Cities" Paper presented at the Round-Table on the Study Programme on European Spatial Planning, London, UCL, 19 April.
- Hall S. (1988), *The hard road to renewal*, Verso, London.
- Hall, P. and Hay, D. (1980), *Growth Centres in the European Urban System*, Heinemann Educational Books, London.
- Handlin O. and J Burchard (eds) (1963), *The historian and the city*, MIT & Harvard U.P. Mass.
- Harris C.D. and E. L. Ullman (1959), "The nature of cities", H. M. Mayer et al. (eds), pp. 277-860.
- Harvey D. (1973), *Social justice and the city*, Edward Arnold, London.
- Harvey D. (1985), *Consciousness and the urban experience: Studies in the history and theory of capitalist urbanization*, Johns Hopkins Press, Baltimore.
- Harvey D. (1989), *The condition of postmodernity*, Blackwell, Oxford.
- Harvey D. (1996), *Justice, nature & the geography of difference*, Blackwell, Oxford.
- Hausser S. and S. Lörcher (1973), "Lebensstandard und Sozialprodukt. Ein Vergleich BRD-Japan", *Konjunkturpolitik*, 2, pp. 81-116.
- Heinrich M. (1998), "The changing system of European cities and regions", *European Planning Studies*, vol. 6(3), pp. 315-332.
- Hoggart R. (1957), *The uses of literacy*, Chatto & Windus, London.
- Hoyt H. (1937), *The structure and growth of residential neighborhoods in American cities*, Federal Housing Administration, Washington D.C..
- Hudson R. and A. M. Williams (eds) (1999), *Divided Europe: Society and territory*, Sage, London.
- Inglehart R. (1977), *The Silent Revolution*, Princeton University Press, Princeton.
- Jacobs J. (1961), *The death and life of great American cities*, Random House, New York.
- Jackson P. (1989), *Maps of meaning: An introduction to cultural geography*, Unwin Hyman, London.
- Jansen-Verbeke M. (1985), "Inner City Leisure Resources", *Leisure studies*, 4, pp: 141-157.
- Jensen-Butler C., A. Shakhbar and J. van den Weesep (eds) (1996), *European cities in competition*, Avebury, Aldershot.
- Jones, Emrys (1990). *Metropolis: the world's great cities*. Oxford U.P.
- Juster F. Th. and F. P. Stafford (1985), "Introduction and Overview", F. Th. Juster and F. P. Stafford (eds), *Time, Goods and Well-being*, Institute for Social Research, The University of Michigan, Ann Arbor.
- Kearns G. and C. Philo (eds) (1993), *Selling places: The city as cultural capital, past and present*, Pergamon Press, Oxford.
- King R., L. Proudfoot and B. Smith (eds) (1997), *The Mediterranean: Environment and society*, Edward Arnold, London.
- Korzak D. (1995), *Lebensqualität-Atlas*, Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Laborde P. (1994), "The spatial evolution of West European cities 1950-1990", M. Blacksell et al. (eds), pp. 109-126.

Lefebvre H. (1991), *The production of space*, Basil Blackwell, Oxford.

Legambiente (1994), *Primo rapporto di legambiente sull'ecosistema urbano*, Roma.

Landauer T. K. (1995), *The Trouble with Computers*, MIT Press, Cambridge, MA.

Leontidou L. (1990), *The Mediterranean city in transition: Social change and urban development*, Cambridge University Press.

Leontidou L. (1993a), "Postmodernism and the city: Mediterranean versions", *Urban Studies*, 30, 6, pp: 949-65.

Leontidou L. (1993b), "Informal strategies of unemployment relief in Greek cities: the relevance of family, locality and housing", *European Planning Studies*, 1, 1, pp. 43-68.

Leontidou L. (1994), "The future socio-economic profile of European capital cities", *European Urban & Regional Studies*, 1, 1, pp. 78-79.

Leontidou L. (1995), "Repolarization in the Mediterranean: Spanish and Greek cities in neoliberal Europe", *European Planning Studies*, 3, 2, pp: 155-72.

Leontidou L. (1996a), "Alternatives to modernism in (Southern) urban theory: Exploring in-between spaces", *International Journal of Urban and Regional Research*, 20, 2, pp. 180-97.

Leontidou L. (1996b), "Athens: inter-subjective facets of urban performance", C. Jensen-Butler, A. Shakhar and J van den Weesep (eds), pp. 244-273.

Leontidou L. (1997), "Five narratives for the Mediterranean city", R. King et al. (eds), pp 181-193.

Leontidou L. and A. Afouxenidis (1999), "Boundaries of social exclusion in Europe", R. Hudson and A. M. Williams (eds), pp. 255-268.

Ley D. and M. Samuels (eds) (1978), *Humanistic geography: Prospects and problems*, Maaroufa Press, Chicago.

Lichtenberger E. (1976), "The Changing Nature of European Urbanization", B. J. L. Berry (ed), *Urbanization and Counter-urbanization, Urban Affairs Annual Review*, 11, Sage, Beverly Hills, pp. 81-107.

Lichtenberger E. (1995), "Fachsitzung 5: Die Zukunft der Stadt in Europa", 49. *Deutscher Geographentag Bochum 1995*, Band 4, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, pp. 183-186.

Lineberry R. (1984), "Mandating urban equality: The distribution of municipal public services", H. Hahn and C. Levinc (eds), *Readings in urban and public politics*, Longman, New York, pp. 184-211.

Loukaki A. (1997), "Whose *genius loci*? Interpretations of the 'sacred rock of the Athenian Acropolis'", *Annals of the Association of American Geographers*, 87, 2, pp. 306-29.

Lötscher L. (1985), "Lebensqualität kanadischer Städte", *Basler Beitr. zur Geographie*, 33, Basel.

Lowenthal D. (1961), "Geography, experience and imagination: toward a geographical epistemology", *Annals of the Association of American Geographers*, 51, pp. 241-60.

Lynch K. (1960), *The image of the city*, MIT Press, Cambridge, Mass.

Mayer H. M. and C. F. Kohn (eds) (1959), *Readings in urban geography*, Chicago University Press.

Mega V. (1997), "European cities in search of sustainability", *Young Planner Judge Urban Innovations*, Dublin, 21-22 November.

Martinotti G. (1993), *Metropoli*, Il Mulino, Bologna.

Martinotti G. (1996), "Which Data for the Mobile Metropolis?", Istat/Eurostat, *International Conference on Economic and Social Challenges in the 21th Century: Statistical Implications*, Bologna, February 5-7.

Martinotti G. (1998), *Third International MigCities Conference, Migrants and Minorities in European Cities*, session on "Sociodemographic data", Milano, November 13th.

McDowell L. (1994), "The transformation of cultural geography", D. Gregory et al. (eds), pp.146-73.

Mendenso A. A. (1986), "Yardsticks for measuring the success of service programs in Savannah", *State & Local Government Review*, 18, pp. 89-92.

Mingione E. (1991), *Fragmented societies: a sociology of economic life beyond the market paradigm*, Basil Blackwell, Oxford.

Mohanty C. T. (1991), "Cartographies of struggle", C. T. Mohanty et al. (eds).

Mohanty C.T., A. Russo and L. Torres (eds) (1991), *Third world women and the politics of feminism*, Indiana University Press, Bloomington.

Naess S. (1989), "The Concept of Quality of Life", S. Björk and J. Vang (eds), *Assessing Quality of Life*, Samhall Klintland, Linköping, pp. 9-16.

N.U.R.E.C. (ed) (1994), *Atlas of Agglomerations in the European Union*, Duisburg.

N.U.R.E.C. (1995), "Report on Comparative Studies and Statistics of European Cities", *Europolis*, Working paper, n. 3, Duisburg.

N.U.R.E.C. (ed) (1998), *Die Zusammenhänge zwischen räumlichen Strukturmerkmalen, Meinungsbildern und Verhaltensmustern in sanierungs betroffenen Stadtteilen*, Duisburg.

Nussbaum M. and A. Sen (eds) (1993), *The Quality of Life*, Clarendon Press, Oxford.

Nuvolati G. (1993), "Qualità della vita. definizione, prospettive di analisi e indicatori sociali", *Sociologia Urbana e Rurale*, n. 41, pp. 99-121.

Nuvolati G. (1996), *Quality of Life in the Old European Cities Belt*, MZES - University of Mannheim, Commission of the European Communities.

Nuvolati G. (1998), *La qualità della vita urbana. Teorie, metodi e risultati delle ricerche*, Franco Angeli, Milano.

Park R.E., E.W. Burgess and R. D. McKenzie (1925), *The city*, University of Chicago Press.

Philo C. (ed) (1991), *New words, new worlds: Reconceptualising social and cultural geography*, St David's University College, Lampeter.

Pickvance C. and E. Preteccille (eds) (1991), *State restructuring and local power: a comparative perspective*, Pinter Publishers, London.

Population Crisis Committee (1990), *Cities, Life in the World's 100 Largest Metropolitan Areas*, Washington.

Poulain M (1997), *L'offre et la demande en matière de statistiques urbaines au sein de l'Union européenne*, GÉDAP, FNRS, UCL.

Quick M. (1995), "Regional Units in Western Europe since 1945", *MZES Working Paper*, Eurodata/nr. 5, University of Mannheim, Mannheim.

Rheingold H. (1994) *The Virtual Community*. Minerva: London.

Rupprecht R. (1993), *Lebensqualität. Theoretische Konzepte und Ansätze zur Operationalisierung*, Dissertation, Erlangen.

Sassen S. (1991), *The global city: New York, London, Tokyo*, Princeton University Press, Princeton, NJ.

Schorske C. E. (1963), "The idea of the city in European thought: Voltaire to Spengler", O. Handlin et al. (eds), pp. 95-114.

Schorske C. E. (1981), *Fin-de-siecle Vienna: Politics and culture*, Cambridge University Press.

Shields R. (1991), *Places on the margin: alternative geographies of modernity*, Routledge, London.

Soja E. (1989), *Postmodern geographies: The reassertion of space in critical social theory*, Verso, London

Soja E. (1992), "Inside Exopolis: Scenes from Orange County", M. Sorkin (ed.), *Variations on a Theme Park*, Noonday Press, New York, pp. 94-122.

Spanò A. (1989), "Benessere e felicità nella prospettiva della teoria della qualità della vita", *La Critica Sociologica*, 90-91, pp. 69-120.

Szalai A. (1972), *The Use of Time*, Mouton and Co., The Hague.

Tofler A. (1980), *The Third Wave*, New York, Morrow.

Tuan Y.F. (1977), *Space and time: The perspective of experience*, University of Minnesota Press, Minneapolis.

Webber M. et al. (eds) (1964), *Explorations into urban structure*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

- White P. (1984), *The West European city: A social geography*, Longman, London.
- Wirth L. (1938), Urbanism as a way of life. *American Journal of Sociology*, 44, pp. 1-24.
- Zapf W. (1984), "Individuelle Wohlfahrt: Lebensbedingungen und wahrgenommene Lebensqualität", W. Glatzer and W. Zapf (eds), *Lebensqualität in der Bundesrepublik. Objektive Lebensbedingungen und Subjektives Wohlempfinden*, Campus, Frankfurt/Main, pp.13-26.
- Zukin S. (1988), *Loft living: Culture and capital in urban change*, Radius, London.
- Zukin S. (1991), *Landscapes of power: From Detroit to Disney World*, University of California Press, Berkeley & L.A.

Den Europæiske Unions Regionsudvalg

**Vurdering af livskvalitet i EU's regioner og byer.
Teoretisk begrebsdannelse, traditionelle og nye indikatorer**

Luxembourg: Kontoret for De Europæiske Fællesskabers Officielle Publikationer

1999 - 68 s. — 16x23 cm

ISBN 92-828-7907-7

Pris i Luxembourg (moms ikke medregnet): 7 EUR

DEN EUROPÆISKE UNION

Regionsudvalget

▼
Rue Belliard 79 - 1040 Bruxelles
Tel. +32 2/282 22 11 - Fax +32 2/282 23 25
<http://www.cor.eu.int/>
▲

GF-25-99-205-DA-C

DA

Pris i Luxembourg (moms ikke medregnet): EUR 7

KONTORET FOR DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABERS
OFFICIELLE PUBLIKATIONER

L-2985 Luxembourg

ISBN 92-828-7907-0

9 789282 879078 >